

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

УДК 78(075.2)
ББК 85.31я721
А81

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 17.07.2013 р. № 994)

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Ілюстрації **Д. Троїцького, О. Калініченко**

Аристова Л. С.

А81 Музичне мистецтво : підручник для 3 кл. / Л. С. Аристова, В. В. Сергієнко.
— К. : Видавничий дім «Освіта», 2013. — 112 с. : іл.

ISBN 978-617-656-256-6.

У підручнику, укладеному відповідно до вимог нового Державного стандарту початкової загальної освіти в галузі «Мистецтво» та навчальної програми «Музичне мистецтво», подано матеріали, спрямовані на формування і розвиток в учнів комплексу ключових, міжпредметних і предметних (музичних) компетентностей у процесі сприймання та практичної діяльності. У підручнику вміщено тексти пісень та ноти.

Для учнів 3-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, учителів початкової школи, методистів, студентів педагогічних коледжів та вищих навчальних закладів педагогічного спрямування, батьків.

**УДК 78(075.2)
ББК 85.31я721**

ISBN 978-617-656-256-6

© Л. С. Аристова, В. В. Сергієнко, 2013
© Видавничий дім «Освіта», 2013
© Видавничий дім «Освіта»,
художнє оформлення, 2013

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

*Музика Михайла Вербицького
Слова Павла Чубинського*

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

ЛЮБИЙ ДРУЖЕ!

Ми радо тебе вітаємо в дивовижній країні Мúзики! Сподіваємося, що цього року ти пізнаватимеш загадковий і чарівний музичний світ іще натхненніше. Адже це так важливо — навчитися відчувати і розуміти красу музичного мистецтва!

А мандруватимеш ти, як завжди, разом із мудрим Чарівником Музікусом і веселим Трібльчиком.

Ти не раз зустрічатимеш на своєму шляху давніх друзів, а також познайомишся з новими мешканцями країни Музики — феями Інтонaцією, Імпровізацією та Музичною Формою.

Тож бажаємо тобі успіхів і приємних відкриттів!

*З величезною повагою
і сподіванням на взаєморозуміння
Твої автори та друзі*

РОЗДІЛ **1** ОСНОВНІ ВЛАСТИВОСТІ
МУЗИКИ: ПІСЕННІСТЬ,
ТАНЦЮВАЛЬНІСТЬ, МАРШОВІСТЬ

Олег Шиголев. Осінь (із серії «Вівальді. Чотири пори року»)

НОВА ЗУСТРІЧ У КРАЇНІ МУЗИКИ

Вітаю! От ми й зустрілися знову. Наша подорож у країну Музики продовжується!

Яку музику ти слухав улітку? Що нового про цей вид мистецтва дізнався? Пригадай «музичних китів» — найповажніших жителів країни Музики. Чому їх так називають? Поясни.

Яка прикрість сталася — «музичні кити» зникли! Королева Мелодія і король Ритм у розпачі!

Тож негайно вирушаймо на їх пошуки!

Але удвох нам не впоратися. Звернімося по допомогу до вправного і веселого Івана — головного персонажа казки «Горбоконик». Цю чарівну історію написав російський письменник Петро Єршов. Вона настільки сподобалася композитору Родіонові Щедріну, що той створив на її сюжет балет.

Пригадай, чим особливе місто Балету.

За горами, за лісами,
за широкими морями,
проти неба на землі
жив дідусь в однім селі...

Який цікавий початок казки!

Авжеж! А чи помічав ти, що початок більшості казок — і народних, і авторських, дуже схожий?

І це не випадковість, адже нам, читачам, важливо відразу дізнатися, де саме і з ким відбуватимуться дива. Ось і в «Горбоконіку» з першими словами ми опиняємося за селом, у полі.

Подивись на ілюстрацію і з'ясуй, у який час доби розпочинається казкова мандрівка.

Ілюстрація до казки
П. Ершова «Горбоконик»

Слухаємо музику

Родіон Щедрін, «Ніч» з балету «Горбоконик».

Яка музика звучить? Ніч спокійна чи тривожна? Як ти вважаєш, ніч настала відразу чи настає поступово? Зірки загорілися всі відразу чи по одній? Які кольори виникали у твоїй уяві?

Обери з поданих нижче музичних інструментів той, що «зображує» появу зірочок на небосхилі.

Чим саме схожа ця музика на пісню, яку найчастіше співають на ніч? Як вона називається? Поясни.

СПІВУЧІСТЬ

МЕЛОДІЙНІСТЬ

ЛІРИЧНІСТЬ

Пісённість — особливість музики, пронизаної співучістю, мелодійністю, але не обов'язково призначеної для співу.

Хіба це не чудово — Пісня знову з нами! Однак не слід забувати про інших. Тож цього разу ми продовжимо наші пошуки в Підводному царстві.

Там, мабуть, живуть най-яскравіші та найкрасивіші рибки у світі!

Слухаємо музику

Родіон Щедрін, «Золоті рибки» з балету «Горьоконик».

Чи легко тобі було уявити Підводне царство? Яке склалося враження від музики? Про що вона тобі розповіла? Спробуй пофантазувати, як на морському дні кружляють у танці рибки. Який танець можна виконувати саме під цю музику?

ТАНЦЮВАЛЬНІСТЬ

БАДЬОРІСТЬ

РИТМІЧНІСТЬ

Танцюв́альність — особливість музики, пронизаної танцювальними ритмами, але не обов'язково призначеної для танців.

Уяви, що ти в Підводному царстві. Придумай танець, який міг би сподобатися його мешканцям.

Ми дуже раді, що Танець повернувся до країни Музики! Час залишити морський світ і вирушати далі.

На самісінькому узбережжі моря стоїть величний палац. А от і його власник — Цар Горох! Він привітно запрошує нас у гості.

Слухаємо музику

Родіон Щедрін, «Цар Горох» з балету «Горбоконик».

Сцена з балету «Горбоконик»,
Маріїнський театр (м. Санкт-Петербург, Росія)

Який характер музики? Яким ти уявив царя? Він молодий чи старий? Бородань чи ні? Якого кольору його одяг? На що схожа музика? Який «музичний кит» тут міг «заховатися»?

РИТМІЧНІСТЬ

ЧІТКІСТЬ

МАРШОВІСТЬ

Маршовість — особливість музики, проймаючої маршовими ритмами, під яку не обов'язково крокувати.

Ось і останній «музичний кит» — Марш, знайшов шлях додому. Але на цьому наші подорожі не завершаться. У світі музики ще безліч незвіданих місць! Ми ще не раз мандруватимемо дорогами країни Музики, на яких зустрічатимемо і старих друзів, і нових!

Співаємо разом

ЗАСМУТИЛОСЬ КОШЕНЯ

Слова Платона Воронька

Музика Ірини Кириліної

тр

За-сму - ти - лось ко - ше - ня — тре-ба в шко - лу йти що-

дня. І при - ки-ну - ло-ся вми-ть, що у ньо-го хвіст бо-лить.

Ой, ой, ой, Ой, ой, ой, Ой, ой, ой,

1. 2.

що у ньо-го хвіст бо-лить. Дов - го 3. Ф — но -----

Ко-ше-

ня кри-чить: — Ні - ко - ли! Кра-ще я пі-ду до шко - ли!

Ай, ай, ай. Ай, ай, ай.

Ай, ай, ай. Кра-ще я пі-ду до шко - ли!

1. Засмутилось кошеня —
треба в школу йти щодня.
І прикинулося вмиць,
що у нього хвіст болять.

Приспів:

Ой, ой, ой, (Тричі)
що у нього хвіст болять.

2. Довго думав баранець
і промовив, як мудрець:
— Це хвороба не проста,
треба різати хвоста.

Приспів.

3. Кошеня кричить:
— Ніколи!
Краще я піду до школи!

Приспів:

Ай, ай, ай, (Тричі)
Краще я піду до школи!

■ Проплескай ритм пісні.

Музика навколо нас

Пригадай прослуханий твір «Цар Горох» із балету «Горбиконик». Передай рухами маршовість.

Досліди, у якій з композицій, поданих нижче, переважає пісенність, а в якій — танцювальність; маршовість.

«Ніч»

«Цар Горох»

«Золоті рибки»

■ Уважно слухай музику, яка звучить навколо тебе вдома та на вулиці.

ТАЄМНИЦІ ПІСЕННОЇ МУЗИКИ

Сьогодні я — твій гід у королівстві Пісених Мелодій. Сподіваюся, що наша подорож буде захопливою і цікавою, адже пісенність — це найважливіша властивість музики. Не забудь прихопити із собою уміння уважно слухати і чути музику!

Пригадай пісні, що співали у 2 класі. Які в них слова і мелодії? Проспівай одну з них (на вибір).

А чи бувають пісні без слів?

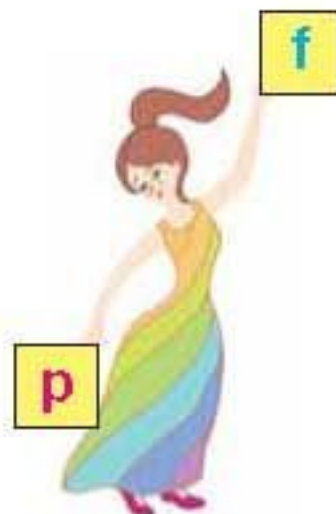

Будь-яку пісню можна зіграти на музичному інструменті. Однак ані піаніно, ані скрипка, ані сопілка не можуть говорити. А отже, звучатиме лише *мелодія* — душа пісні. Саме тому неважливо, на якому інструменті виконують улюблену мелодію, — ти все одно легко її упізнаєш!

Невже одна й та сама мелодія завжди звучить однаково?

Допоможи Тріольчикові визначити жителя країни Музики, завдяки якому музика звучатиме то голосно, то тихо.

Слухаємо музику

Микола Дремлюга. «Лірична пісня».

Який характер п'єси? Чому цей інструментальний твір назвали піснею? Як змінюється динаміка? На якому інструменті виконують п'єсу? Поміркуй, про що може розповісти ця музика, якщо мелодію заспівати зі словами.

Кей Візерспун. Золоті стовпи (фрагмент)

Порівняй настрої музичної п'єси і картини. Що в них спільного? Чи можна цю картину назвати «Лірична пісня»?

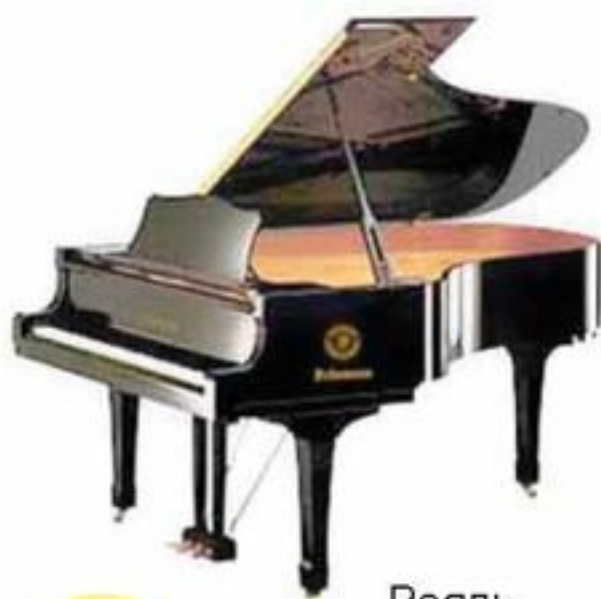
МУЗИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

Фортепіано — це струнно-ударно-клавішний музичний інструмент. Він має чорні і білі клавіші. Звук виникає від ударів молоточків по струнах, і від сили ударів залежить, як буде звучати музика — гучно чи тихо. Цей інструмент створений давно, він має багату історію і чимало родичів-попередників: клавесин, клавикорд тощо.

Піаніно в перекладі з італійської мови — «маленьке фортепіано».

Рояль в перекладі з французької — «королівський».

Яку спільну назву мають рояль і піаніно? Розглянь зображення і скажи, що допомогло тобі визначити різновид цих музичних інструментів.

Рояль

Піаніно

Музика навколо нас

У вільний час ознайомся з клавіатурою фортепіано. Зверни увагу, як поєднуються білі і чорні клавіші. Визнач ритм цього чергування.

Співаємо разом

«МИ — ТРЕТЬОКЛАСНИКИ»

Поспівка

Слова та музика Дмитра Кабалевського

Ми — третьокласники, ми — третьокласники.

Бо вже дорослі ми, не малюки.

Ми — третьокласники, не малюки.

Повторення пісні: спробуй виконати пісню «Засмутилось кошеня» разом з друзями в ролях.

Музика навколо нас

Удома потренуйся виконувати поспівку «Ми — третьокласники», змінюючи динаміку. Як тобі подобається співати більше — голосно чи тихо?

А тепер вирушаймо в італійське місто Венецію. Тут усе навколо таке дивовижне. Передусім те, що мешканці Венеції пересуваються давніми вуличками не по асфальтованій дорозі чи навіть бруківці, а... по воді! А як же інакше? Місто побудоване на островах, тому замість автошляхів — канали з численними містками.

То як пересуватися по таких вулицях? Не встигнеш зробити крок, одразу опинишся у воді!

Допоможи Тріольчику обрати вид транспорту для подорожі Венецією.

Лише уяви: двері венеціанських будинків відчиняються прямісінько на канали! До східців, що ведуть до ґанку будинку, прив'язують довгі човни — *гондóли*. Ними люди й пересуваються по вулицях, а веслюють цими човнами гондольєри.

Які за характером пісні, на твою думку, можуть співати гондольєри?

МУЗИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

У Венеції народилася пісня, яку назвали **баркарóлою**. Італійське слово «barca» означає «човен». Від нього і походить баркарола, тобто *пісня човняра*.

Дмитро Левін. Баркарола (фрагмент)

Слухаємо музику

Петро Чайковський, «Баркарола».

Який характер музики? Який настрій вона пробуджує? На що схожа ця пісня? Що нагадує її ритм? Чи можна віднести цей твір до танцю?

Співаємо разом

ШПАЧОК ПРОЩАЄТЬСЯ

Слова Маргарити Івенсен

Музика Тамари Попатенко

Музична партитура для пісні «Шпачок прощається».

Пісня написана в тональності **Ді-мажор** (одна діз) та ритмічному розмірі **2/4**.

Пісню можна виконувати на фортепіано, скрипці, гітарі, а також співати разом.

Музична партитура складається з п'яти рядків нот, з українськими підписами:

Р О - сінь. До - щик сі - єть - ся. Клен весь по - жов -

тів, А шпачок на гі - лоч-ці Пі - сень-ку за -

mf вів. Гіл - ка ледь гой - да - єть - ся,

До - щик не кін - ча - єть - ся, Зна - ми шпак ста -

ре - сень - кий До вес - ни про - ща - єть - ся.

1. Осінь. Дощик сіється.
Клен весь пожовтів,
а шпачок на гілочці
пісеньку завів.

Приспів:

Гілка ледь гойдається,
дощик не кінчається,
з нами шпак старесенький
до весни прощається.

2. В путь-доріжку дальною
треба відлітати.
Пісеньку прощальную
як не заспівати?

Приспів.

3. Де ясні веселі дні,
сонце золоте?
Сумно над шпаківнею
пісню шпак веде.

Сергій Шишко. Осінь

Який характер пісні? Вона весела чи сумна? Про що в ній йдеться?

Яка осінь зображена на картині? Порівняй її настрій з музикою пісні.

Музика навколо нас

Під час осінніх прогулянок до лісу, парку або скверу уважно прислуховуйся до «розмов» пташок. Спробуй пояснити, чому пташину мову називають піснями. У чому, на твою думку, полягає її пісенність і мелодійність?

ТАЄМНИЦІ ТАНЦЮВАЛЬНОЇ МУЗИКИ

Сьогодні твоїм провідником у країні Танцювальних Ритмів буду я — Танець.

У мене чимало друзів, із якими я хочу тебе познайомити. Деякі з них полюбляють веселі народні гуляння, інші — урочисті бали. А які танці подобаються тобі? Які танцювальні рухи можеш виконувати?

Розглянь ілюстрації і пригадай українські народні танці. Які особливості виконання цих танців ти знаєш? Що можна сказати про цю музику? Якщо на концерті оголосять український народний танець козачок, чи можеш передбачити, яка музика звучатиме?

Слухаємо музику

Жанна Колодуб, «Гуцульський танець».

|| Який характер танцю? Добери відповідні слова:

УРОЧИСТИЙ РАДІСНИЙ
ВЕСЕЛИЙ СУМНИЙ
ЖВАВИЙ ЗАПАЛЬНИЙ
ЕНЕРГІЙНИЙ

|| Пригадай назву танцю, який доводилося слухати у 2 класі. А зараз про цей танець ти дізнаєшся більше, адже він «затоваришував» із симфонією.

Слухаємо музику

Невідомий автор першої половини XIX ст. **Симфонія** (козачок).

|| Як змінився народний танець у симфонічному творі? Назви його нові якості. Який настрій створює ця музика? На яких музичних інструментах виконують танець у симфонії?

МУЗИЧНА АБЕТКА

Почуті слова ми можемо написати, а потім і прочитати. Так само і з мелодією, але для її запису використовують «музичні» літери — **ноти**. Як і в будь-якій мові, у музичній також є свої правила. Щоб читати музичні твори, треба опанувати музичну грамоту.

Повторення пісні: «Шпачок прощається», слова М. Івенсен, музика Т. Попатенко.

Музика навколо нас

У вільний час поцікався у родичів або знайомих, які танці вони вміють виконувати.

А тепер на нас чекає Іспанія — чудова сонячна країна, жителі якої люблять співати й танцювати. Одним із іспанських народних танців є *хота*, її виконують у місцевості Арагон. Хота супроводжується співом, грою на гітарі та *кастаньєтах*.

Російський композитор Михайло Глінка багато подорожував Іспанією. Він дуже захоплювався іспанськими піснями й танцями, що знайшло своє відображення в симфонічному творі «Арагонська хота».

Слухаємо музику

Михайло Глінка, «Арагонська хота».

Тетяна
Стрежбецька.
Арагонська
хота

Розкажи про характер мелодії, темп музики. Скористайся підказкою Тріольчика.

ПОВІЛЬНИЙ

ПОМІРНИЙ

СТРІМКИЙ

ТЕМП

МЕЛОДІЯ

ВИСХІДНА

НИЗХІДНА

СТРИБКОПОДІБНА

Які інструменти виконують головну роль у цьому творі? Виконай на ударному чи шумовому інструменті ритмічний супровід «Арагонської хоти». Спробуй змінювати темп. Чи залишається танцювальний характер?

МУЗИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

В Іспанії пісні й танці зазвичай виконують під акомпанемент **гітари** — струнного музичного інструмента, який поширений у багатьох країнах світу, зокрема і в Україні.

А ось **кастаньєта** — суто іспанське слово, що означає «каштан». Це ударний музичний інструмент без визначеної висоти звуку. Він має дві вигнуті пластинки (нагадують порожні мушлі або каштани), вгорі зв'язані мотузкою. Іспанці часто супроводжують свої народні танці звуками кастаньєт, таким чином підкреслюючи ритм музики, так би мовити, загострюючи його.

Гітара

Кастаньєта

МУЗИЧНА АБЕТКА

У музичній абетці усього сім нот. А називаються вони ось так:

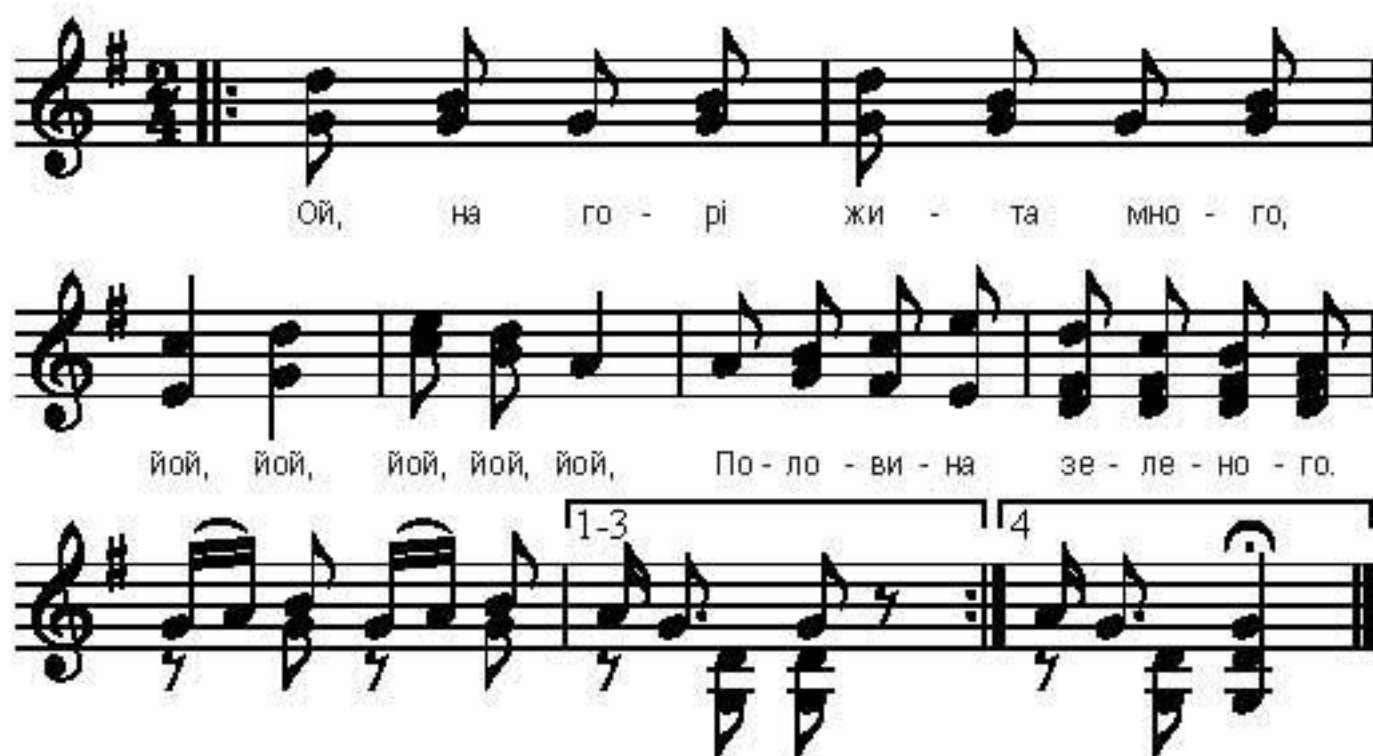
ДО РЕ МІ ФА СОЛЬ ЛЯ СІ

Співаємо разом

«ОЙ НА ГОРІ ЖИТА МНОГО»

Українська народна пісня
Обробка Григорія Верьовки

1. Ой, на горі жита много,
йой, йой, йой, йой, йой!
Половина зеленого.
Гой, гой, гой, гой, гойя, гой!

2. Ішли дівки його жати
йой, йой, йой, йой, йой!
Та й забули серпи взяти.
Гой, гой, гой, гой, гойя, гой!

3. «Серпи взяли, хліб забули,
йой, йой, йой, йой, йой!
Такі ті жінці були».
Гой, гой, гой, гой, гойя, гой!

4. «Коли б його хлопці жали
йой, йой, йой, йой, йой!
Вони б йому ради дали».
Гой, гой, гой, гой, гойя, гой!

Музика навколо нас

Спробуй виготовити з каштанів кастаньєти. Виконай на них ритм іспанської хоти.

ТАЄМНИЦІ МАРШОВОЇ МУЗИКИ

Мої друзі — Пісня і Танець, відкрили свої секрети. Настала і моя черга. Пригадай, які марші ти знаєш. Як вважаєш, чи обов'язково крокувати під музику маршу?

А де можна почути марші?

Військові — на параді, а спортивні — на стадіоні. Наприклад, у країні Музики бадьорими маршами супроводжуються великі спортивні змагання.

Аби марш набув виразності і чіткості, до якого мешканця країни Музики Тріольчик має звернутися передусім?

Слухаємо музику

Франц Шуберт, «Військовий марш».

Який характер твору? Що можна уявити, слухаючи цю музику? На якому інструменті виконують цей твір? Чи обов'язково під цей марш крокувати?

ПОРТРЕТ КОМПОЗИТОРА

Австрійський композитор **Франц Шуберт** народився і жив у Відні. Коли хлопчику виповнилося 8 років, батько почав навчати його грі на скрипці. Музичний дар юного Франца всіх вражав. Так, в 11-річному віці він виконував соло на скрипці в церковному оркестрі, писав пісні, квартети, фортепіанні п'єси, співав у хорі Віденської співацької капели.

З невеликими п'єсами **Людвіга Бетховена** тобі вже доводилося ознайомлюватися в другому класі. Пригадай, які твори композитора звучали. Сьогодні ти дізнаєшся про великий твір цього композитора — П'яту симфонію, яка складається з чотирьох частин.

Слухаємо музику

Людвіг Бетховен, «Симфонія № 5» (III частина).

Який настрій цього твору?

Здавна і донині у світі відбувається постійне протистояння добра і зла. У своїй музиці Бетховен також закликає до боротьби зі злом, використовуючи для цього певні музичні засоби. З'ясуй, як саме композитор досягає своєї мети — для цього використай мої підказки.

ГУЧНЕ ЗВУЧАННЯ

ШВИДКИЙ ТЕМП

РІШУЧИЙ ХАРАКТЕР

ЕНЕРГІЙНА МЕЛОДІЯ

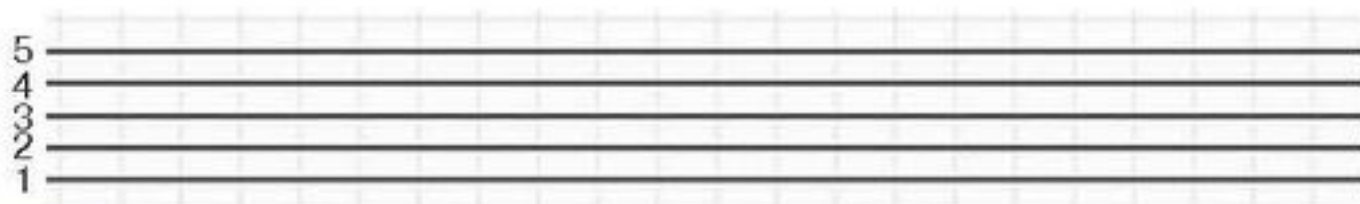
ЧІТКИЙ РИТМ

Порівняй музичні твори Шуберта і Бетховена. Що між ними спільного? Чим вони відрізняються?

МУЗИЧНА АБЕТКА

Зазвичай своє домашнє завдання з мови або математики ти виконуєш у розлінованих зошитах — у лінійку чи в клітинку. А щоб записати музичний «текст», необхідно мати спеціальний зошит — нотний. Аркуші такого зошита розліновані на **НОТНІ СТАНИ**. Кожен з них має по п'ять горизонтальних лінійок, що розміщені одна від одної на однаковій відстані, наче поверхи будинку. Нотний стан ще називають «**НОТОНО́сець**».

Співаємо разом

«БУДЕМ КОЗАКАМИ»

Слова і музика *Анатолія Загрудного*

Ми, ве - се - лі і зав - зя - ті ді - ти Ук - ра -

ї - ни, ду - же лю - би - мо спі - ва - ти піс - ню со - ло -

в'ї - ну. Гей, хто лю - бить наш ко - заць - кий

край, зна - ми піс - ню дзвін - ко за - спі - вай!

1. Ми, веселі і завзяті діти України,
дуже любимо співати пісню солов'їну.

Приспів:

Гей, хто любить наш козацький край,
з нами пісню дзвінко заспівай!

2. Ми кохаємося гідно в українській мові.
Розцвітай, наш краю рідний, квітами любові!

Приспів.

3. Не сумуйте, гори й ріки, не журіться, мами:
коли виростем великі — будем козаками.

Приспів.

|| Придумай ритмічний супровід до пісні.

|| Визнач, які марші можуть звучати на цих ілюстраціях.

Українська збірна
на відкритті Олімпіади-2012

Парад оркестрів,
м. Харків

Повторення: українська народна пісня «Ой на горі жита
много».

Музика навколо нас

|| Удома спробуй співати пісню «Будем козаками», крокуючи,
як у марші.

ЗУСТРІЧ МУЗИЧНИХ ЖАНРІВ

Подорожуючи з Піснею, Танцем і Маршем, ти дізнався чимало нового і неймовірно цікавого! Також, слухаючи музику, ти навчився краще вирізняти їхні характери. Але сьогодні у країні Музики сталася прикра подія — Танець і Марш посварилися! Невгамовні усе не можуть вирішити, хто з них головний.

Треба допомогти їм визначитися.

Для цього необхідно уважно слухати музику. Адже Пісня, Танець і Марш в одному музичному творі можуть бути головними героями, а в іншому — ні.

Пригадай, як називаються головна площа і вулиця міста Опер. Хто там мешкає?

Кадр із мультфільму
«Бременські музиканти»

Микола Ярошенко.
Хор

Пригадай, як називається фрагмент опери «Кармен» Жоржа Бізе, який тобі довелося слухати у 2 класі. Чим він тобі запам'ятався?

Тепер варто докладніше ознайомитися з цим твором. Послухай увертюру до опери французького композитора і визнач, у чому полягає особливість цього музичного твору.

Увертюра — це інструментальний вступ до опери, балету, симфонії, вистави, кінофільму.

Слухаємо музику

Жорж Бізе, увертюра до опери «Кармен».

Який характер музики? Чи є в ній знайомі тобі інтонації? Полічи, скільки різних мелодій звучить в увертюрі.

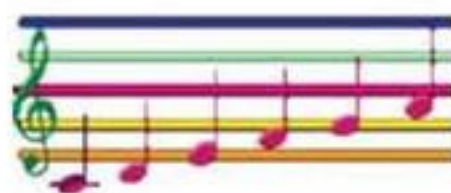
Що притаманне музиці увертюри: пісенність, танцювальність, маршовість? Які засоби музичної виразності допомагають це відчувати? Чи можна визначити, яка ознака в цьому фрагменті головна?

Визнач, який оркестр із зображених на фотографіях може виконувати увертюру.

МУЗИЧНА АБЕТКА

Нотки можуть розміщуватися **на** лінійках, **між** ними, **під** та навіть **над** лініями.

Повторення пісні: «Будем козаками», слова і музика А. Загрудного.

Які ознаки музики можна почути в пісні «Будем козаками»?

Роздивися репродукцію картини «Козак Мамай» і пригадай улюблені музичні інструменти козаків.

Народна картина

МУЗИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

Кобза

Бандура

Кобза та **бандура** — українські народні струнно-щипкові інструменти. Під їх супровід мандрівні співці виконували свої пісні. Здебільшого кобзарі-бандуристи оспівували народних героїв — козаків. У сучасній Україні гра на цих інструментах відроджується, а серед музик-бандуристів чимало юнаків.

Музика навколо нас

Допоможи Тріольчику обрати правильну відповідь.

ЗВУКИ

БАЧИМО

ЧУЄМО

НОТИ

У країні Музики поряд із великими містами — музичними жанрами — оперою, балетом, симфонією, — існують і невеличкі містечка — малі жанри. Одним із найпопулярніших серед них є *прелюдія*. Чимало композиторів зверталися до цього жанру, адже в ньому можна було виразити певний настрій, музичну думку. Слово «прелюдія» означає «вступ». У давній музиці прелюдія найчастіше була вступом до основної п'єси.

Польський композитор Фредерік Шопен написав цикл із 24 прелюдій.

Слухаємо музику

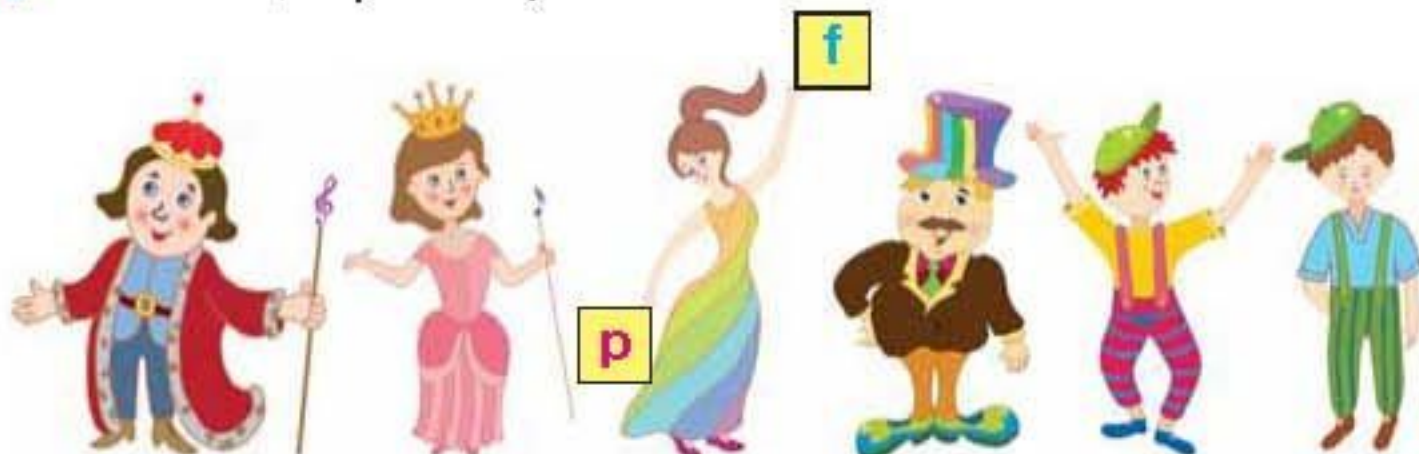
Фредерік Шопен, Прелюдія № 7.

Що найбільше виражено в цьому творі: маршовість, пісенність чи танцювальність? Які музичні засоби це відображають?

Фредерік Шопен, Прелюдія № 20.

Який настрій п'єси? Що в ньому переважає — маршовість, пісенність чи танцювальність?

Придумай назву до кожної прелюдії. Схарактеризуй основні засоби музичної виразності п'єс Шопена з допомогою мешканців країни Музики.

ПОРТРЕТ КОМПОЗИТОРА

Фредерік Шопен із 7 років навчався грати на фортепіано. У цьому ж віці він написав свій перший музичний твір — *полонез*. Композитор з дитинства любляв слухати польські народні танці і пізніше використовував їхні інтонації у своїй творчості.

МУЗИЧНА АБЕТКА

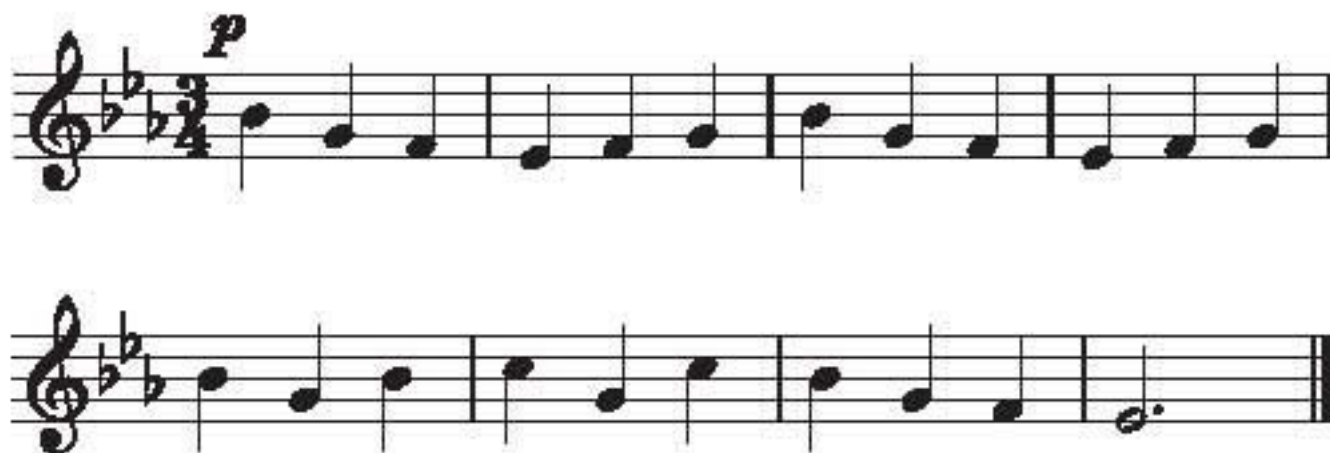
Завітаймо до музичного будиночка — нотного стану!

Першу нотку, котра вирішила тут оселитися, звати «**ДО**». На жаль, вередливій нотці не сподобалася жодна лінійка-поверх. Тому невгамовна вирішила зайняти місце під першим поверхом — на додатковій лінійці. Відтоді в нотки був завжди гарний настрій.

Співаємо разом

Розучування мелодії: Едвард Гріг, «Ранок» із сюїти «Пер Гюнт».

У своєму творі норвезький композитор Едвард Гріг «змальовує» картину ранку. Головну тему тут виконують скрипки — найспівучіші інструменти симфонічного оркестру.

Проспівай мелодію цього твору без слів.
Яку картину ти уявив? Проспівай зі словами:

Промінчик сонця блиснув крізь туман.
Рясніють роси. Ось ранок настав.

МУЗИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

Музику до драми Генріха Ібсена «Пер Гюнт» написав норвезький композитор **Едвард Гріг**. У п'єсі розповідається про юнака, який залишив рідну домівку, сподіваючись розбагатіти й знайти своє щастя.

Де лише не опинявся юний мандрівник! Упродовж багатьох років Пер Гюнт відвідав чимало країн. Насамкінець він повернувся додому старим і вимученим. Пер Гюнт так і не знайшов щастя на чужині, і лише після повернення додому зрозумів — усе найдорожче, що в нього є, — тут: рідна земля, мати і наречена Сольвейг.

Теодор Кіттельсен.
Ілюстрація до п'єси
Г. Ібсена «Пер Гюнт»

Музика навколо нас

Спробуй пригадати мелодії з прослуханої музики. Можеш наспівувати їх вдома.

Чи співають твої рідні або знайомі у буденному житті?

2

ІНТОНАЦІЯ

Олег Щиголев. Зима (із серії «Вівальді. Чотири пори року»)

ЗНАЙОМСТВО З ФЕЄЮ ІНТОНАЦІЄЮ

Дозволь познайомити тебе із неймовірною феєю — Інтонациєю. Тобі напевно не раз доводилося чути її ім'я. А що воно означає?

Добрий день. Добрий день? Добрий день! Ось як я вмію змінювати тон голосу, коли хочу висловити своє ставлення до того, про що говорю. Спробуй і ти виголосити, а потім проспівати слова привітання: спочатку спокійно, потім із здивуванням чи сумнівом, і нарешті — радісно й урочисто. Відчуваєш, як мовленнєві інтонації схожі з музичними? Завдяки мені мелодія набуває яскравості й виразності, а музичні інструменти мають точне звучання.

Літературна мова

Музична мова

Вимови слово «так» з різним ставленням. Потім проспівай це слово з різною інтонацією, виражаючи голосом і мімікою емоційний стан. Що змінилося?

Прослухай (прочитай) вірш Агнії Барто «Базіка». Про кого в ньому йдеться? Чому дівчинка Ліда образилася на хлопчика? Як вважаєш, чи легко цей вірш декламувати (читати виразно вголос)? Чому?

Скоромовка — це вірші, слова в яких складні для швидкого вимовляння. Найчастіше зміст скоромовок жартівливий.

Уяви, що тобі довелося написати музику до цього вірша. Який вона мала б характер і темп?

Прослухай твір російського композитора Сергія Прокоф'єва і визнач, коли Ліда співає скоромовкою.

Слухаємо музику

Слова А. Барто, музика С. Прокоф'єва, «Базіка»

Чим здивувало тебе таке виконання музичного твору? У якому темпі дівчинка говорить: швидкому чи помірному?

Як упродовж твору змінювалися темп і динаміка? Яким чином композитор характеризував дівчинку? Чому автор вірша назвала її базікою?

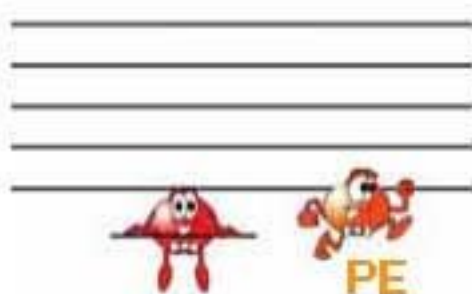

Надія Кузнецова.
Ілюстрація до вірша
А. Барто «Базіка»

МУЗИЧНА АБЕТКА

Друга мешканка нотного будиночка — радісна і доброзичлива нотка «РЕ». Вона привітно кивнула голівкою і розмістилася вище нотки «ДО».

Співаємо разом

СПІВУЧИЙ КОЛОБОК

Слова Володимира Кленца

Музика Василя Поповича

1. У не - ді - лю в час о - бі - ду ви - біг
зха - ти ко - ло - бок. І від ба - би, і від ді - да втік шви -
день - ко у лі - сок. І по - чав він там спі - ва - ти про за -
сік, в я - кім бу - вав. Слу - хав за - єнь - ко ву - ха - тий і со -
бі теж за - спі - вав. Слу - хав за - єнь - ко ву - ха - тий і со -
бі теж за - спі - вав. Спі - ву - чий ко - ло - боч - ку, у
те - бе справж - ній хист, спі - ву - чий ко - ло - боч - ку, ти

врод-же-ний ар-тист Співу-чий ко-ло-бочку, ні-

ку-ди не ті-кай. Співу-чий ко-ло-бочку, спі-

Для повторення Для закінчення

вай, спі-вай, спі-вай! 2. На зе- // -вай, спі-вай, спі-вай. Спі-

вай, спі-вай, спі-вай спі-вай.

1. У неділю в час обіду
вибіг з хати колобок.
І від баби, і від діда
втік швиденько у лісок.
І почав він там співати
про засік, в яким бував.
Слухав заєнько вухатий
і собі теж заспівав. (Двічі)

Приспів:

Співучий колобочку,
у тебе справжній хист,
співучий колобочку,
ти вроджений артист.

Співучий колобочку,
нікуди не тікай.
Співучий колобочку,
співай, співай, співай!

2. На зеленому горбочку
той концерт почула я
і сказала колобочку:
— В тебе голос солов'я!
Не біжи в зелені шати,
не котись в далеку даль,
бо запрошуєм співати
ми тебе на фестиваль!

Приспів.

Музика навколо нас

Спробуй наспівувати з різною інтонацією звичні для всіх висловлювання, наприклад, «Доброго ранку», «Щиро дякую», «Щасливого Нового року!», «Котра година?», «На добраніч» тощо.

ЖАРТІВЛИВІ ТА СУМНІ ІНТОНАЦІЇ

Уявіть, що ми опинились у літньому саду. Навколо фруктові дерева з різнокольоровими плодами. Щоб яблука чи груші налилися соком, дереву необхідно пройти довгий шлях — від зернятка до дорослої рослини.

Так і в музиці — кожен музичний твір «проростає» із музичного «зернятка» — *інтонації*.

А допомагають мені «зростати» друзі: пан Темп, король Ритм, брати Лади. Усі разом ми живемо в мирі та злагоді, створюючи неповторну красу — МУЗИКУ. Ось так!

Інакше не може бути, адже фея Інтонація відіграє визначну роль — з неї народжується музика. У музичній інтонації об'єднуються всі засоби виразності — елементи музичної мови.

Послухай іще раз твір українського композитора Віктора Косенка «Дощик», відомий тобі з 1 класу. Які інтонації звучать?

Слухаємо музику

Віктор Косенко, «Дощик».

Як відрізняється основна інтонація п'єси, яка нагадує крапельки дощу, від інтонації середньої частини?

Кожен музичний твір має власне «зернятко» — *основну інтонацію*. Це коротка послідовність звуків, яка називається **МОТІВОМ**.

За допомогою мотивів різного характеру я можу створювати і сумну, і веселу музику.

А як щодо жартівливої?

У розпорядженні композитора чимало способів для створення жартівливої, іноді навіть кумедної музики. Так, митець може посилити звук саме тоді, коли очікують на тиху, спокійну музику. Або ж зробити тривалу паузу посередині музичної фрази. А ще він може навмисне вписати «неправильну» ноту, яка, здавалося б, недоречна в цьому разі. Тож, як і словесний жарт, музичний має свої сюрпризи.

Слухаємо музику

Віктор Косенко, «Гумореска».

Який загальний характер музики? А яка її основна інтонація? Як розвивається мотив у цьому музичному творі?

Слухаємо музику

Віктор Косенко, «Колискова».

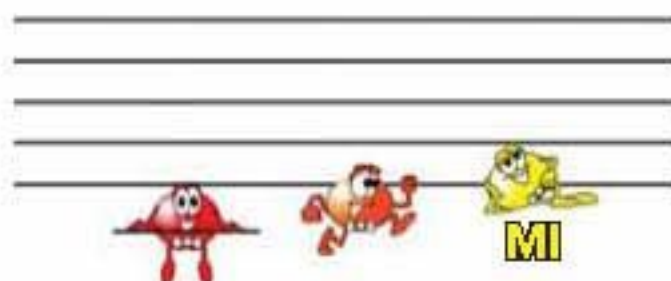
Гарі Роузленд.
Колискова

Порівняй характер інтонацій двох творів, які ти прослухав. Який з мотивів сумний, а який — жартівливий?

МУЗИЧНА АБЕТКА

На першому поверсі музичного будиночка присіла нотка «**МІ**». Вона завітала до нас здалеку, тому ми нескінченно раді, що нотка знайшла затишне місце, аби перепочити. Привітаймо її!

Повторення пісні: «Співучий колобок», слова *В. Кленца*, музика *В. Поповича*.

Музика навколо нас

Обери слова, що характеризують твори В. Косенка.

ПОВІЛЬНИЙ

ЛІРИЧНИЙ

ЕНЕРГІЙНИЙ

РАДІСНИЙ

ГУМОРЕСКА

СУМНИЙ

СПОКІЙНИЙ

КОЛИСКОВА

ВЕСЕЛИЙ

СТРИМАНИЙ

ПОРИВЧАСТИЙ

ЖУРЛИВИЙ

СХВИЛЬОВАНИЙ

РИТМІЧНІ ІНТОНАЦІЇ

Інтонації в мові та в музиці мають чимало спільного. У розмовній мові є наголоси, прискорення та уповільнення темпу, підвищення або пониження інтонації. Музичній мові також властиві динамічні акценти, паузи, прискорення та уповільнення темпу.

Простежити зміни в музичній мові твору нам допоможе опера **Миколи Римського-Корсакова** «Казка про царя Салтана». Композитор написав її за сюжетом однойменного твору Олександра Пушкіна.

У кожній казці є дива. Тож хуткіше дізнаймося, про які чудеса йдеться в цій історії.

Кожне «диво» опери має окрему *музичну тему* — яскраву картину, написану не фарбами, а звуками. Розпізнати диво в опері допоможуть *фанфари*, які звучать тричі перед появою кожного з них.

Прослухай три уривки з опери, розглядаючи ілюстрації. Про які дива вам розповіла музика?

Слухаємо музику

Микола Римський-Корсаков, «Три дива» з опери «Казка про царя Салтана». Тема Білки.

Який інструмент сповіщає про дивовижне перетворення?

Яке перше диво? Які інструменти надають музиці казковий характер?

Ілюстрація до «Казки про царя Салтана»

■ Проплескай ритм інтонації Білочки.

Тему Білки виконує найвищий інструмент оркестру — *флейта-пікколо*. До неї поступово приєднуються ксилофон і челеста. Білочка «співає» російську народну пісню «У саду чи на городі».

МУЗИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

Флейта — один із найдавніших духових музичних інструментів. Прабатьком флейти можна вважати звичайний свисток. Така музична трубочка слугувала багатьом давнім народам за звичайну іграшку, а не музичний інструмент.

Флейта-пікколо — це флейта, яка удвічі менша за звичайну флейту. Відповідно звучить вона вище — у верхньому регістрі її звуки надзвичайно пронизливі.

Флейта

Флейта-пікколо

Слухаємо музику

Микола Римський-Корсаков, «Три дива» з опери «Казка про царя Салтана». Тема Тридцяти трьох богатирів.

Що виникло у твоїй уяві під час прослуховування цього фрагмента опери? Який характер надають твору ритмічні інтонації? Який тип музики відчувається в цьому фрагменті?

Кадр із мультфільму «Казка про царя Салтана»

Слухаємо музику

Микола Римський-Корсаков, «Три дива» з опери «Казка про царя Салтана». Тема Царівни Лебідь.

Порівняй художні образи Царівни Лебідь, створені живописцем Михайлом Врубелем, поетом Олександром Пушкіним і композитором Миколою Римським-Корсаковим.

Михайло Врубель.
Царівна Лебідь

Інша казка, з якою ти ознайомишся сьогодні, називається «Руслан і Людмила». Музику на сюжет казки О. Пушкіна написав відомий тобі російський композитор Михайло Глінка. У творі є цікавий персонаж — чарівник Чорномор. Прослухай «Марш Чорномора» і визнач, який він — злий чи добрий.

- 1 — балетна сцена з Чорномором;
2 — ілюстрація до казки «Руслан і Людмила»

Слухаємо музику

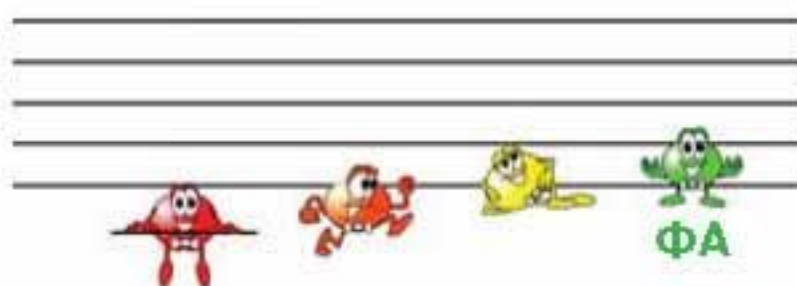
Михайло Глінка, «Марш Чорномора» з опери «Руслан і Людмила».

Які інтонації розкривають характер Чорномора?

МУЗИЧНА АБЕТКА

Між першою і другою лініями нотного стану примостилася четверта нота — «ФА». Вона відразу привіталася із сусідами: «Фа-фа!» От так вітаннячко! Звук, наче сигнал автівки, був настільки несподіваним, що нотки трохи не попадали зі своїх поверхів.

Співаємо разом

«ЩЕНЯ І КОШЕНЯ»

Слова Василя Вікторова

Музика Тамари Попатенко

mf

1. Жи - ли в од-ній квар - ти - рі ще - ня і ко - ше -

ня. Зав - жди у-двох дру - жи - ли ще - ня і ко - ше ня. Од -

не ву - са - тень-ке, дру - ге кош - ла - тень-ке, зав -

жди у-двох дру - жи - ли ще - ня і ко - ше - ня. Та -//-. ня.

1,2,3,4 ***mf*** 5.

1. Жили в одній квартирі
щенья і кошеня.
Завжди удвох дружили
щенья і кошеня.
Одне вусатеньке,
друге кошлатеньке,
завжди удвох дружили
щенья і кошеня.

2. Та іграшку предивну
внесли якогось дня.
І дуже розгубились
щенья і кошеня.
Бо як пригорнешся,
то весь обколешся,
і, не секрет, що зветься
ялинкою вона.

4. Ялинку повалили
та не змогли піднять.
Сховалися під килим
щенья і кошеня.
Та відшукали їх,
і покарали їх...
І сорому зазнали
щенья і кошеня.

3. І от на цю ялинку
з колючим чубеням
напали тишком-нишком
щенья і кошеня.
Зубами й лапами
кусали й шкрябали,
аж поки не звалили —
щенья і кошеня.

5. Ялинку заквітчали,
пісні гостей дзвенять,
і навіть запросили
щенья і кошеня.
Одне вусатеньке,
друге кошлатеньке.
Із дітьми веселились
щенья і кошеня.

Якими інтонаціями зображені щеня і кошеня? Який характер
надає пісні ритмічна інтонація?

Музика навколо нас

Пригадай музичні інтонації героїв прослуханих опер за мотивами казок О. Пушкіна. Порівняй та відтвори їх ритми.

ВИРАЖАЛЬНО-ЗОБРАЖАЛЬНІ МУЗИЧНІ ІНТОНАЦІЇ

Вітаю! Ти вже знаєш, що я буваю дуже різною. Хочу відкрити тобі ще декілька секретів. Якщо я допомагаю композитору виражати в музиці настрій, почуття і думки, мене називають *виражальною інтонацією*. Таку інтонацію можна почути в «Попутній пісні» М. Глінки.

Кадр із мультфільму
«Паровозики Чаггінтон»

А от коли я допомагаю передавати різноманітні картини природи, звуки й рухи тварин або комах, мене звать *зображальною інтонацією*. Таку інтонацію можна почути у творі М. Римського-Корсакова «Політ джмеля».

Оксана Симонова.
Весна

А чи буває так, що ти виражаєш і зображаєш водночас?

Авжеж. Наступний фрагмент — тому яскравий приклад!

Слухаємо музику

Віталій Кирейко, «Награвання Лукаша» з опери «Лісова пісня».

Який інструмент виконує музику? Тембр якого народного інструмента нагадує звучання музики? Зверни увагу на поєднання зображальних та виражальних інтонацій.

Слухаємо музику

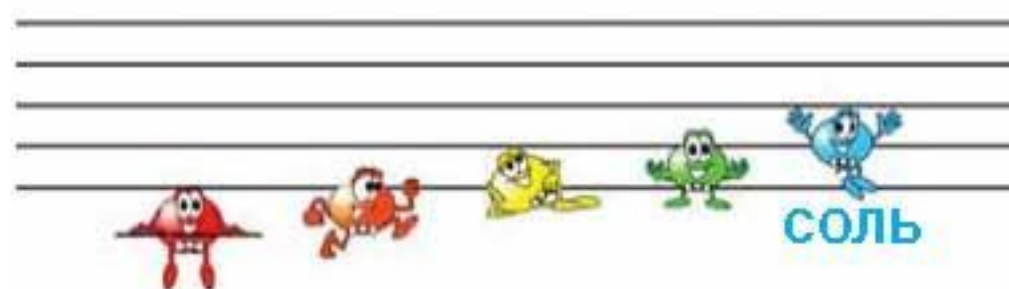
Микола Лисенко, календарно-обрядові пісні з опери «Зима і Весна».

Порівняй і схарактеризуй інтонації прослуханої музики В. Кирейка та М. Лисенка.

МУЗИЧНА АБЕТКА

Нотний стан — наче казковий теремок! Його помалу заселяють усе нові й нові мешканці-ноти! Ось і нотка «СОЛЬ» не забарила-ся — знайшла собі зручне місце на другій лінійці.

Співаємо разом

«ДОБРИЙ ВЕЧІР ТОБІ, ПАНЕ ГОСПОДАРЮ»

Колядка

До-брий ве-чір то - бі, па-не гос - по - да - рю! Ра-дуй - ся!

Ой ра-дуй-ся, зем - ле, Син Бо - жий на-ро - див - ся.

1. Добрий вечір тобі, пане господарю! Радуйся!

Приспів:

Ой радуйся, земле,

Син Божий народився. (Повторюється після кожного рядка.)

2. Застеляйте столи та все килимами! Радуйся!
3. Кладіть паляниці з ярої пшениці! Радуйся!
4. Бо прийдуть до тебе три празники в гості! Радуйся!
5. Ой перший же празник — то Різдво Христове! Радуйся!
6. А другий же празник — Василя Святого! Радуйся!
7. А третій же празник — Святе Водохрестя! Радуйся!
8. А що перший празник зішле тобі втіху! Радуйся!
9. А що другий празник зішле тобі щастя! Радуйся!
10. А що третій празник зішле всім нам долю! Радуйся!

Повторення пісні: Т. Попатенко, «Щеня і кошеня».

Спробуй створювати голосом різні музичні інтонації, які будуть виражальними й зображувальними водночас. Наприклад, мотиви, що передають голоси тварин, птахів, комах.

ІНТОНАЦІЯ ТА ІМПРОВІЗАЦІЯ

А тепер час знайомитися ще з однією феєю з країни Музики — Імпровізацією.

Я дуже люблю несподіванки! Коли фея Інтонія наспівує якийсь мотив, я можу відразу вигадати його продовження. Для цього мені не потрібно довго міркувати, адже все роблю без попередньої підготовки. Я створюю мелодії під час співу чи гри на інструменті. Іноді навіть не знаю, якою саме буде музика та як вона завершиться.

Чи вийде в мене імпровізувати? Що для цього треба?

Пригадай вітальну новорічну поспівку. Проспівай її так, як написав композитор, а потім інакше — як подобається тобі.

Створи вітальну інтонацію, намагаючись передати свої емоції. Чи змінилася мелодія? Які інші засоби музичної виразності можна змінити, щоб передати свої емоції та почуття?

Слухаємо музику

Жуль Массне, «Елегія».

Елєгія — музичний жанр, у якому виражено сумні настрої.

Схарактеризуй інтонації, які звучать у творі. Скористайся підказкою Чарівника Музикуса. Які засоби музичної виразності допомогли композитору передати сумний настрій? Який інструмент звучить? Пригадай, до якого сімейства він належить. Рухами рук спробуй відтворити гру на цьому інструменті.

СУМНА

НИЖНА

ЛАСКАВА

ЧАРІВНА

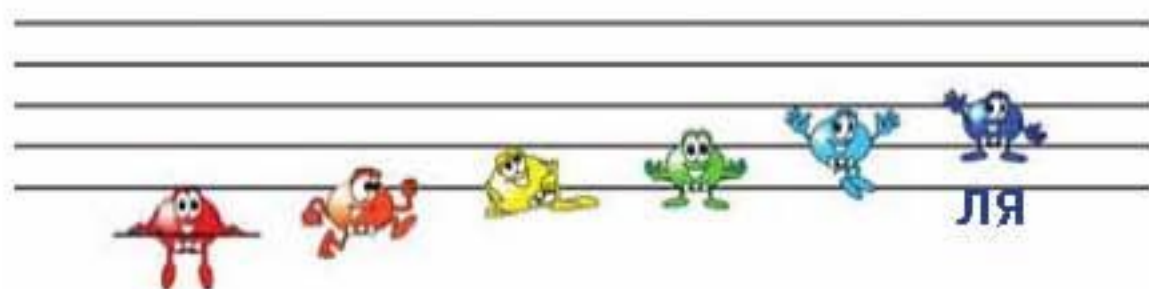
МУЗИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

Віолончель — це струнно-смичковий інструмент, який за формою нагадує скрипку, але більший за розміром. Також вони відрізняються тембром і тим, як музиканти грають на них: скрипку виконавець тримає на плечі, а віолончель — ставить на підлогу на спеціальну ніжку. Звучання віолончелі нагадує низький людський голос, який співає в низькому регістрі. Віолончель спочатку застосовувалася як басовий інструмент для супроводу співу або іншого інструмента вищого регістру. Існувало чимало різновидів віолончелі, які відрізнялися один від одного розмірами, кількістю струн.

МУЗИЧНА АБЕТКА

Весела нотка «**ЛЯ**» уподобала собі порожню «квартирку» між другим і третім поверхами музичного будиночка. Сусідки з радістю привітали її на всі голоси!

Співаємо разом

«ПАВОЧКА ХОДИТЬ»

Щедрівка

1. Павочка ходить, пір'ячко ронить.

Приспів:

Щедрий вечір добрим людям!

2. За нею ходить красна дівонька.

Приспів.

3. Пір'ячко збира, в рукава хова.

Приспів.

4. З рукава бере, на лавку кладе.

Приспів.

5. Із лавки бере, віночок плете.

Приспів.

6. А зплівши вінок, — понесла в танок.

Приспів.

|| Чим відрізняється інтонація приспіву від інтонації заспіву?

Музика навколо нас

|| Імпровізуй: співаючи знайомі пісні, змінюй інтонації.

ІНТОНАЦІЯ ТА ІМПРОВІЗАЦІЯ В ПІСНЯХ-ІГРАХ

Усі дітлахи — менші і старші, у захваті від усіляких ігор. Ти, напевно, також любиш грати з друзями у рухливі, спортивні, логічні, інтелектуальні й комп'ютерні ігри. А як щодо пісень-ігор? Пригадай, які пісні-ігри тобі відомі. Що тобі подобається в них найбільше?

У таких піснях важлива не лише весела гра. Під час виконання можна імпровізувати музичні інтонації.

Слухаємо музику

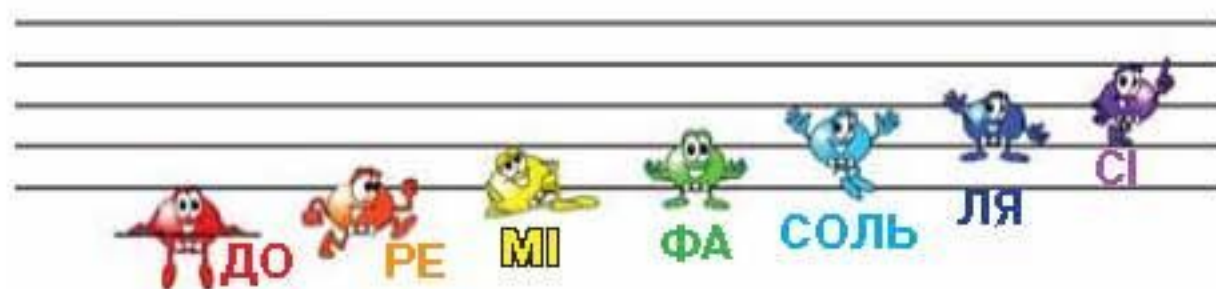
«Гра в зайчика» в обробці Миколи Леонтовича.

Як феї Інтонація та Імпровізація зустрілися в цьому творі? Куплети пісні звучали однаково чи по-різному? Простежте, у якій саме послідовності проходить ця інтонаційна зміна.

МУЗИЧНА АБЕТКА

Музичний будиночок майже увесь заселений. Не вистачає однієї нотки — «СІ». Щойно остання мешканка віднайшла своє місце на третьому поверсі, нотки по черзі заспівали — кожна своїм, неповторним голосом. Проспівай і ти разом з ними.

Співаємо разом

«КОЗА»

Українська народна пісня-гра

Го - го - го, ко - за, го - го, бі - ла - я, го - го, сі - ра - я,
 го - го, бист-ра - я, ой роз - хо - ди - ся, роз - ве - се - ли - ся
 по всьо-му до - лу, по ве - се - ло - му. А в Ми - хай - лів - ці
 всі хлоп - ці стріль - ці, встре-ли-ли ко - зу впра - ве - є уш - ко,
 впра-ве - є уш - ко, вса - ме сер-деч - ко,
 тут ко - за вла - ла, не - жи - ва ста - ла, а Мі - хо - но - ша
 бе - ре ду-доч - ку на - ду - лась жи - ла, ко - за о - жи - ла,
 тай під-ве-ла - ся, та піш-ла ко-за, та й стри-ба-ю-чи, та га-са - ю - чи,
 сво - їх ді - то - чок та шу-ка - ю - чи, гей, гей, гей!

Го-го-го, коза, го-го, білая,
 го-го, сірая, го-го, бистрая,
 ой розходися, розвеселися
 по всьому долу, по веселому.
 А в Михайлівці всі хлопці стрільці,
 вистрелили козу в правеє ушко,
 в правеє ушко, в саме сердечко,
 тут коза впала, нежива стала,
 а Міхоніша бере дудочку,
 надулась жила, коза ожила,
 та й підвелася, та пішла коза,
 та й стрибаючи,
 та гасаючи, своїх діточок
 та шукаючи, гей, гей, гей!

Поміркуй і скажи, чия роль у цій жартівливій грі найвизначніша. Під час яких свят зазвичай виконували такі пісні?

Музика навколо нас

Який настрій панує на ілюстраціях? Хто учасники дійства? Пригадай, які пісні виконують під час святкування Різдва. Чому, на твою думку, настрій цих пісень різний? Чи можливе українське народне гуляння (будь-якої пори року) без пісень? Поясни чому.

ПЕРЕВІР СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

1. Скориставшись підказками, пригадай назви пісень. Заспівай їх.

**Засмутилось кошеня —
треба в школу йти щодня.**

**Ми, веселі і завзяті діти України,
Дуже любимо співати пісню солов'їну.**

Павочка ходить, пір'ячко ронить.

**Жили в одній квартирі
Щеня і кошеня.**

2. Який музичний інструмент виконує мелодію в цих фрагментах із прослуханих творів?

Ф. Шуберт, «Військовий марш»

М. Дремлюга, «Лірична пісня»

П. Чайковський, «Баркарола»

Ф. Шопен, «Полонез»

Л. Бетховен, «Симфонія № 5» (III частина)

Р. Щедрін, «Золоті рибки» з балету «Горбоконик»

3. Пригадай ці музичні твори і визнач, у якому з них панує пісенність, у якому — танцювальність, а де — маршовість.

Ф. Шуберт, «Військовий марш»

М. Дремлюга, «Лірична пісня»

П. Чайковський, «Баркарола»

Ф. Шопен, «Полонез»

Л. Бетховен, «Симфонія № 5» (III частина)

Р. Щедрін, «Золоті рибки» з балету «Горбоконик»

4. Допоможи феї Інтонанції розкласти у дві музичні скрині твори з різними інтонаціями.

«Дощик»

«Прелюдія»

«Лірична пісня»

«Попутна пісня»

«Політ джмеля»

«Елегія»

**ЗОБРАЖАЛЬНІ
ІНТОНАЦІЇ**

**ВИРАЖАЛЬНІ
ІНТОНАЦІЇ**

5. Поясни, як ти розумієш ці музичні жанри. Який із них завжди виконує оркестр?

ПРЕЛЮДІЯ

БАРКАРОЛА

УВЕРТЮРА

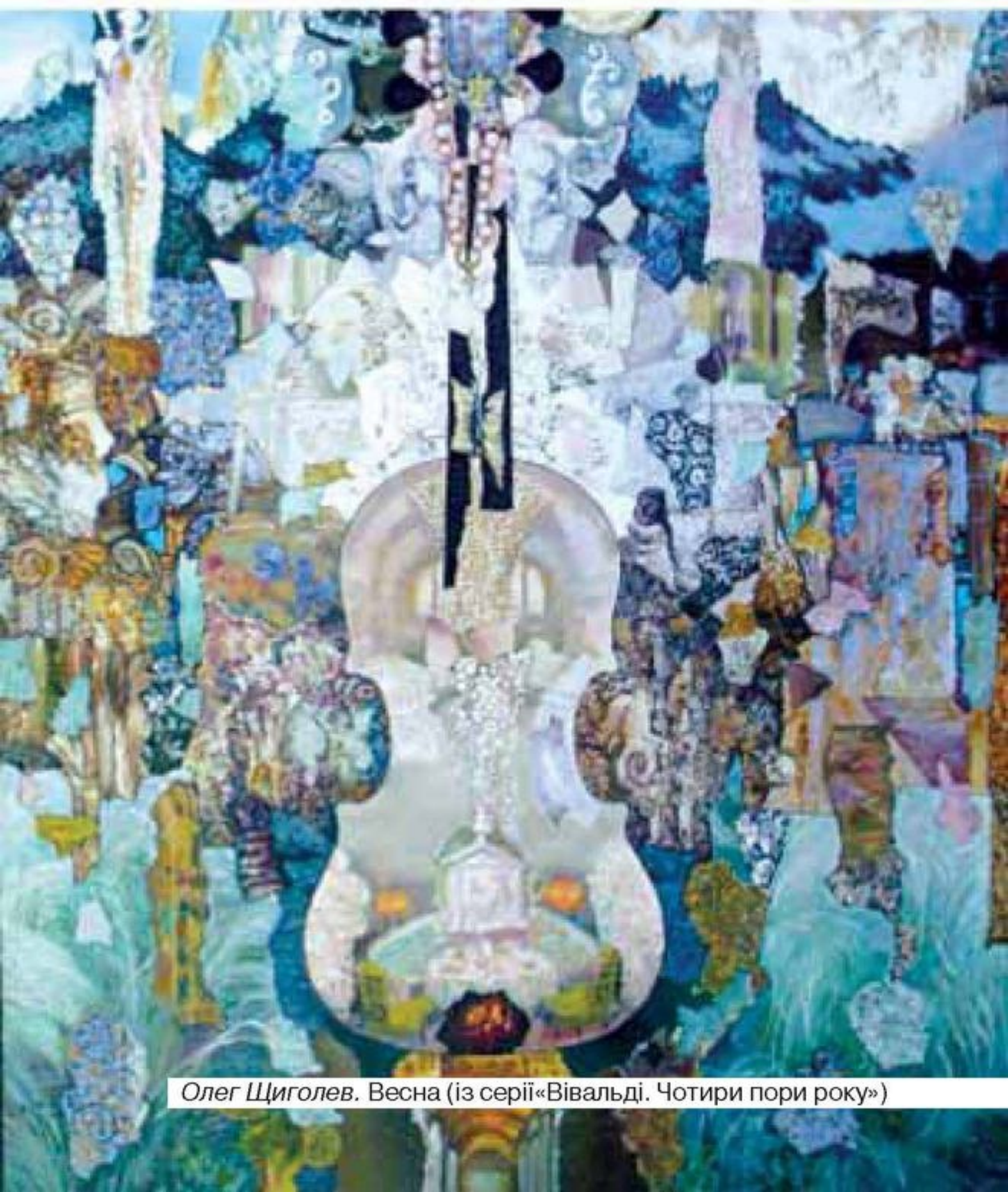
ЕЛЕГІЯ

РОЗДІЛ 3

РОЗВИТОК МУЗИКИ

Олег Щиголєв. Весна (із серії «Вівальді. Чотири пори року»)

ІНТОНАЦІЙНО-МЕЛОДИЧНИЙ РОЗВИТОК МУЗИКИ

Напевно, ти помічав, що все навколо змінюється — і природа, і власне людина. Зміни ці відбуваються завдяки розвитку. У музиці також передається все різноманіття світу, тому вона щомиті змінюється. Розвивається музика завдяки змінам інтонацій, ритму, динаміки — тобто різних елементів музичної мови.

А коли відбуваються ці зміни?

Зміни відбуваються під час створення музики або її виконання. Залежно від цього розрізняють *композиторський* і *виконавський* розвиток. Кожний композитор має власний задум, тому і використовує різні прийоми розвитку музики. Такий композиторський розвиток іще називають *авторським*. Виконавський розвиток залежить від тих, хто виконує цю музику — від співаків та інструменталістів. Однак усі вони намагаються передати авторський задум.

Послухай твір італійського композитора Томазо Альбініні «Адажіо» в різному виконанні. Порівняй особливості виконання.

Слухаємо музику

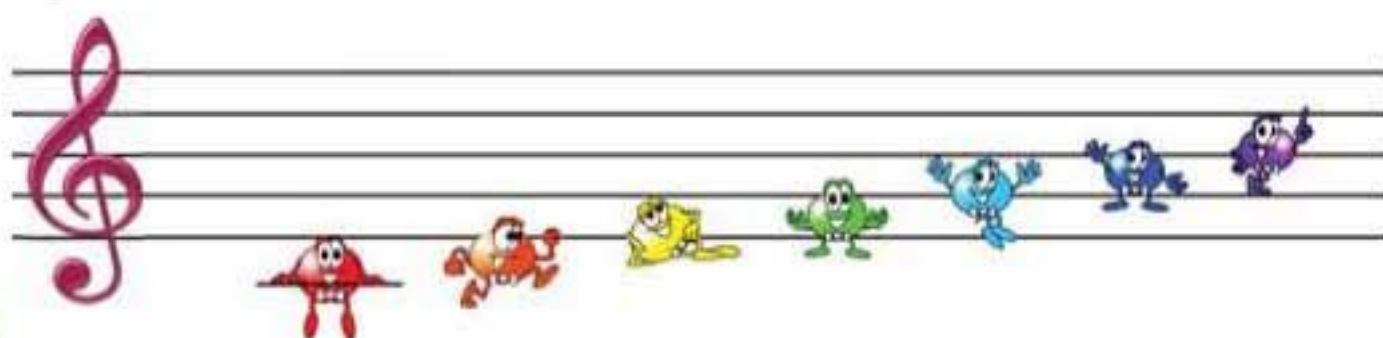
Томазо Альбініні, «Адажіо», інструментальне виконання та вокальне (Лара Фабіан або Сара Брайтман).

Чи змінюється музика? Як вона розвивається? Як змінюються інтонація та мелодія? У чому полягає особливість вокального виконання цього музичного твору?

МУЗИЧНА АБЕТКА

Кожен нотний стан розпочинається із дивовижного за своєю формою символу. Один із таких символів — *нотних ключів* — тримається своїм внутрішнім завитком-спіралькою за другу лінійку нотного стану. На цій же лінійці, якщо пам'ятаєш, розмістилася нотка «соль». Тому і символ цей назвали **ключ соль**, або ж **скрипковий ключ**. У цьому ключі записують «високі» ноти.

Співаємо разом

«ЧОМУ ВЕДМІДЬ УЗИМКУ СПИТЬ»

Слова Олександра Коваленкова

Музика Льва Кніппера

ва - ю - чись з до - ро - ги. Як про - хо - див че - рез міст, став ли-
 си - ці він на хвіст. Здій - ня - // - та

1. По галявці лісовій,
 як мороз був міцний,
 йшов ведмідь в затишок свій
 в теплій шубі хутряній.
 До свого ішов барлога,
 не збиваючись з дороги.
 Як проходив через міст,
 став лисиці він на хвіст.

2. Здійняла лисиця крик —
 зашумів темний ліс,
 і ведмідь злякався, втік,
 на сосну високу вліз.
 на сосні веселий дятел
 білці хатку конопатив.
 Він сказав: «Ходить навчись!
 І куди стаєш, дивись!»

3. Тоді вирішив ведмідь:
 як зима — треба спать,
 по стежинах не гулять,
 на хвості не наступать.
 У барлозі він без страху
 взимку спить під сніжним дахом,
 і радіє неспроста,
 що родився без хвоста.

Як змінюється характер кожного куплету? Який прийом розвитку використовує композитор? Які, на твою думку, засоби музичної виразності можна змінити під час виконання цієї пісні, щоб краще передати її зміст? Який це буде розвиток — виконавський чи композиторський?

Музика навколо нас

Слухаючи музику по радіо, намагайся стежити за виконавським розвитком.

ЛАДОВИЙ РОЗВИТОК МУЗИКИ

Щоб відчувати й розуміти, як розвивається музика, треба уважно її слухати. Адже вона розкривається перед слухачами в русі, постійно змінюючись. Музика не існує без розвитку, навіть коли вона повільна і спокійна. Пригадай братів Ладів. Який у них характер?

Ми можемо змінювати лад музики. Наприклад, інтонацію чи мотив, які звучали в мажорі, зробити мінорними. Або навпаки: мажорну фразу чи мелодію проспівати або зіграти в мінорі.

Такий розвиток музики називається *ладовий*. Прослухаймо твори Франца Шуберта і спробуймо відчувати, як відбувається ладовий розвиток музики.

Слухаємо музику

Франц Шуберт, «Вальс».

Пари юнаків і дівчат вальсують на балу

Схарактеризуй інтонацію вальса. Визнач, яка тема написана в мажорному ладі, а яка — в мінорному. Порівняй мажорну і мінорну частини твору. У чому полягає відмінність? Яку роль у п'єсі відіграє ладовий розвиток музики, тобто зміна мінорного ладу на мажорний?

Слухаємо музику

Франц Шуберт, «Алегрето».

Порівняй частини п'єси. Яка з них мажорна, а яка — мінорна. Що в них спільного? У чому полягає відмінність?

Співаємо разом

«ГРА В СЛОВА»

Слова і музика Івара Арсеєва

Ска-жи ти го-лос-но нам: «Грім!» — гур-ко-че
сло-во, на-че грім. Ска-жи ти - хі-ше: «Миш-ка йде», —
во-на від-ра-зу за-шкре-бе.

Скажи ти голосно нам: «Грім!» —
Гуркоче слово, наче грім.
Скажи тихіше: «Мишка йде», —
Вона відразу зашкребе.

Повторення пісні: «Чому ведмідь узимку спить», слова
О. Коваленкова, музика І. Кніппера.

Поміркуй, як можна інсценувати пісню, та виконай її у ролях.

Музика навколо нас

Роздивись художні роботи Ольги Песчаної. Які враження і почуття вони викликають? Який із краєвидів художниці краще озвучити мажорною музикою, а який — мінорною? Поясни свою думку.

Ольга Песчана.
Лі́та

Ольга Песчана.
Лі́то

ДИНАМІЧНИЙ І ТЕМПОВИЙ РОЗВИТОК

Ти вже знаєш, що будь-які зміни в музиці — це її розвиток. Існує дуже багато видів музичного розвитку. Пригадай, якою може бути фея Динаміка.

Я змінюю гучність музики, яка впливає на характер усього твору. Змінювати динаміку в музиці я можу як раптово, та і поступово.

Такий розвиток музики називається *динамічним*. А чи пам'ятаєш ти пана Темпа? Пригадай, який він.

Я також впливаю на розвиток музики. І буваю повільним, помірним, швидким і дуже швидким. Я прискорюю темп музики, або навпаки — уповільнюю.

Такий розвиток музики називається *темповий*. Послухаймо музику Йоганнеса Брамса і спробуймо визначити ці два види розвитку музики.

**Темповий
розвиток**

р

f

**Динамічний
розвиток**

ПОРТРЕТ КОМПОЗИТОРА

Німецький композитор **Йоганнес Брамс** був піаністом і диригентом. Його батько грав на контрабасі та ріжку. Саме він почав навчати сина грати на струнних інструментах, але хлопчику більше подобалося фортепіано. Із 7-річного віку Йоганнес розпочав опановувати мистецтво гри на цьому інструменті. Композитор написав чимало творів для фортепіано, а також для симфонічного оркестру.

Слухаємо музику

Й. Брамс, «Угорський танець».

Який розвиток відбувався в музиці? Як змінювалася мелодія? Чи змінювалися темп і динаміка? Як впливає зміна темпу на характер музики? Створи ритмічний супровід до танцю. Передай пластичними рухами його настрій.

МУЗИЧНА АБЕТКА

У кожному музичному творі можна почути, що звучання одних звуків триває довше, ніж інших. І це не випадково. Як відомо, у музичному письмі звуки записуються нотами. Так, тривалість одних нот дорівнює одному кроку, інших — двом крокам, чотирьом, восьми і т.д. А як же розрізнити ці ноти? Порожні всередині нотки довші за звучанням, ніж ті, що заповнені чорним кольором.

— Тривалість такого звука дорівнює *одному* кроку.

— Тривалість такого звука дорівнює *двом* крокам.

Співаємо разом

«ГРИЦЮ, ГРИЦЮ, ДО РОБОТИ»

Українська народна пісня

Обробка Якова Степового

mf

1. Гри - цю, Гри - цю, до ро - бо - ти! —

В Гри - ця пор - ва - ні чо - бо - ти.

Гри - цю, Гри - цю, до те - лят! —

в Гри - ця ні - жень - ки бо - лять.

Лариса Зоріна. Грицю, Грицю
(вишивка гладдю)

1. Грицю, Грицю, до роботи! —
в Гриця порвані чоботи.
Грицю, Грицю, до телят! —
в Гриця ніженьки болять.

2. Грицю, Грицю, молотити! —
Гриць не здужає робити.
Грицю, Грицю, врубай дров! —
а Грицько щось нездоров.

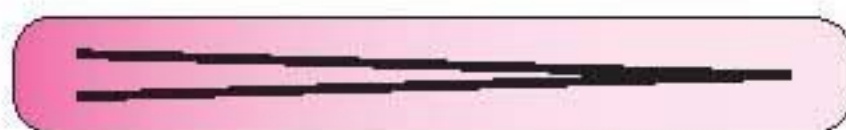
3. Грицю, Грицю, роби хліб! —
Кахи, кахи! Щось охрип.
Грицю, Грицю, іди їсти! —
Ой, чекайте! Де б то сісти?

Під час виконання пісні застосовуй прийоми динамічного і темпового розвитку. У якому куплеті доцільно прискорити темп і збільшити динаміку?

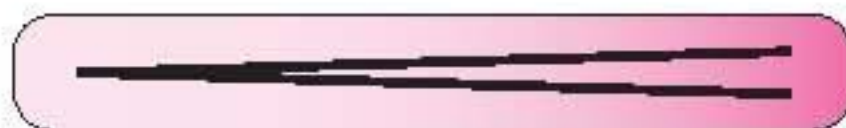
Музика навколо нас

Придумай план виконання своєї улюбленої пісні. Співаючи її, застосовуй прийоми динамічного розвитку.

Гучно

Тихо

Тихо

Гучно

ВАРІАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК МУЗИКИ

Ти вже знаєш, як по-різному може розвиватися музика, коли змінюється її темп, динаміка чи лад. Повторення тієї самої інтонації, мотиву, фрази, мелодії зі змінами називається *варіаційним* розвитком.

А чи буває варіаційний розвиток у піснях?

Авжеж! Особливо це помітно в народних піснях. У різних куплетах можуть змінюватися ритм або темп, з'являтися додаткові голоси чи підголоски. Послухай твір українського композитора Михайла Завадського «Шумка» і спробуймо відчувати, як відбувається розвиток музики.

Слухаємо музику

Михайло Завадський, «Шумка».

Як змінюється характер музики? Чи змінюється темп? Які прийоми розвитку використав композитор? Які елементи музичної мови впливають на зміни характеру мелодії?

МУЗИЧНА АБЕТКА

Якщо звучання ноти триває довго — можна полічити до чотирьох (один, два, три, чотири), тоді нота **ціла**.

Якщо звучання ноти удвічі коротше і ти встигаєш полічити лише до двох (один, два), тоді вона **половинна**.

Бувають ноти ще коротші. Якщо ти лише встигаєш сказати «один», тоді нота **четвертна**.

Існує іще **восьма** нота. Вона триває половину рахунку, тобто на рахунок «один» граються дві нотки. Вони мають чорну голівку, паличку і хвостик.

Є нотки **шістнадцяті** — на рахунок «один» їх чотири.

Співаємо разом

«РУШНИЧОК»

Слова Євгена Левченко

Музика Анни Олейникової

Ніжно, наспівно

1. Моя мама вишиває рушничок,
є на нім багато гарних квіточок:
є волошки, і калина, й колосок —
моя мама вишиває рушничок.

Приспів:

Рушничок, рушничок, рушничок —
оберіг для діточок.

Рушничок, рушничок, рушничок —
оберіг, оберіг для діточок.

2. Посміхнувся веселково рушничок,
а матуся пригортає діточок.
Наче золото — рум'яний коровай,
ти іще, моя матусю, вишивай!

Приспів.

Повторення: українська народна пісня «Грицю, Грицю, до роботи».

Вигадай до пісні підголоски та проспівай.

Музика навколо нас

Вигадай прийоми варіаційного розвитку приспіву пісні «Рушничок». Заспівай його в новому варіанті.

РОЗВИТОК МУЗИКИ РІЗНИХ ЖАНРІВ

Розвиток музики також залежить від жанру твору. Інколи такий розвиток музики виокремлюють як вид і називають *жанровим*. У творчості польського композитора Фредеріка Шопена можна простежити за розвитком музики в різних танцювальних жанрах. Тож пориньмо у світ прекрасних творів Ф. Шопена.

МУЗИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

Фредерік Шопен був неперевершеним творцем чарівних мелодій, які звучать у *мазурках* — побутових, що «змальовують» народні свята, й у вишуканих *бальних*. Не менш елегантними є шопенівські мелодії, що звучать в ліричних *вальсах* і блискучих урочистих *полонезах*.

Слухаємо музику

Фредерік Шопен, «Вальс».

Яку картину ти уявив, слухаючи цю музику? Які характерні особливості цього танцю? У якому темпі він виконується? Які прийоми розвитку використав композитор?

Леонід Афремов.
Вальс

МУЗИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

Слово **вальс** походить від німецького «кружляти». І дійсно, виконавці цього танцю кружляють у парі по залу. Деякі пісні написані в ритмі вальса. В опері, балеті та кіно також нерідко звучать вальси. Чимало композиторів пишуть концертні й симфонічні вальси. Сьогодні, як і багато років тому, вальс — один з найпопулярніших танців.

Слухаємо музику

Фредерік Шопен, «Полонез».

Який характер цього танцю? У чому його ритмічні особливості? Що можна уявити, слухаючи цю музику? Які прийоми розвитку використав композитор?

МУЗИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

Полонез — польський танець. Він схожий на святкову урочисту ходу. Люди, які його виконують, рухаються плавно, трохи присідаючи.

Фредерік Каммерер. Полонез

Порівняй танцювальні твори Фредеріка Шопена: вальс і полонез. Поміркуй, які елементи музичної мови найбільше впливають на розвиток музики в танцювальних жанрах.

Повторення пісні: «Рушничок», слова Є. Левченко, музика А. Олейникової.

Музика навколо нас

Пригадуючи музику танців Ф. Шопена, спробуй вигадати танцювальні рухи й виконати танці у відповідному характері.

СИМФОНІЧНИЙ РОЗВИТОК МУЗИКИ

Пригадай, що таке симфонія. Це великий чи малий твір? Хто виконує симфонії?

Ти вже знаєш, що розвиток музики залежить від особливостей музичних жанрів. Одним із найскладніших жанрів музики є *симфонія*. Це великий твір для оркестру, який зазвичай складається із 4 частин. Слухаючи твори саме цього жанру, можна ознайомитися із розвитком музики, який називають *симфонічним*.

Оркестр, що виконує симфонічну музику

Композитори, які створюють симфонії, часто використовують у своїх творах мелодії народних пісень. Це мої улюблені сестрички з королівства Співучих Мелодій. Але в симфонії ці мелодії не співаються. Вони прикрашаються, варіюються, а іноді зовсім перевтілюються і змінюють свій характер. З ними докорінно змінюються твори — інтонаційно, темпово, динамічно, ладово тощо.

Я також беру активну участь у цьому симфонічному розвитку. Адже можу запропонувати різним інструментам оркестру виконати інтонації з народних пісень. Зміна тембру — це також важливо для симфонічного розвитку.

У фіналі «Симфонії № 4» Петра Чайковського звучить російська народна пісня «У полі береза стояла». Мелодія пісні повторюється декілька разів, але в різних варіантах. Таким чином відбувається розвиток музики.

Ісаак Левітан. Березовий гай

Слухаємо музику

Петро Чайковський, «Симфонія № 4» (фінал).

Хто виконує музику? Як змінюється мелодія пісні в симфонії?
Які елементи музичної мови впливають на зміни її характеру?

Слухаємо музику

В. Сокальський, «Симфонія соль мінор» (I частина).

Що переважає в симфонічній музиці — пісенність, танцювальність чи маршовість? Визнач особливості головних інтонацій. Як вони змінилися у процесі симфонічного розвитку? Які прийоми розвитку, зміни засобів музичної виразності використав для цього композитор?

Порівняй розвиток музики у двох симфоніях. Спробуй узагальнити й пояснити, що таке симфонічний розвиток.

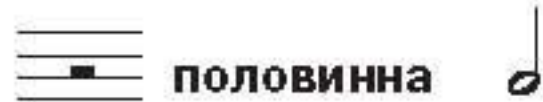

МУЗИЧНА АБЕТКА

Зазвичай нотки в нотному стані гомінкі та балакучі. Однак іноді й вони відпочивають. Такі миті тиші і спокою називають **паузами**. Під час виконання пісні в паузах «беруть дихання», щоб відновити сили. Тривалість пауз відповідає тривалості нот і позначається в нотному письмі так:

цїла

половинна

четвертна

восьма

шістнадцята

Співаємо разом

«ПОДАРУНОК МАМІ»

Слова Дмитра Чередниченка

Музика Михайла Катричка

Хлоп - чи - на я зав - зя - тий, до лі - но - щів не

звук у - сі про ме - не ка - жуть: «Хо - ро - ший по - міч -

ник. Сьо - ту Це ж бо свя - то бе - рез-не - ве,

Свя - то на - ших лю - бих мам. Хай ма-ту - ся від - по - чи - не,

все зроб - лю сьо - год - ні сам. год - ні сам.

Наталя Москвіна. Проліски (фрагмент)

1. Хлопчина я завзятий,
до лінощів не звик.
Усі про мене кажуть:
«Хороший помічник».
Сьогодні в мамі свято —
я хату замету,
а потім дам поїсти
собаці і коту.

Приспів:

Це ж бо свято березневе,
свято наших любих мам.
Хай матуся відпочине,
все зроблю сьогодні сам. (Двічі)

2. Прибрав гарненько в хаті.
3 Дружком пішов у ліс,
для нашої матусі
я пролісків приніс.
Всміхається матуся,
як сонце весняне:
— Спасибі, любий синку,
порадував мене.

Приспів.

Музика навколо нас

Заспівай своїй мамі вивчену пісню. Що сподобалося їй найбільше і чому?

Порівняй симфонії, які ти слухав на уроці. Обери слова, що характеризують музичну мову.

мелодія	низхідна, висхідна, стрибкоподібна
лад	мажор, мінор
ритм	рівномірний, нерівномірний
темп	повільний, помірний, швидкий
динаміка	тихо-гучно, гучно-тихо
тембр	струнні, духові, ударні

НАРОДНА ПІСНЯ У ТВОРЧОСТІ КОМПОЗИТОРІВ

У королівстві Співучих Мелодій є давні українські пісні, в яких закликають весну. Це — *веснянки*. У різній місцевості їх називають по-різному — гаївки, гагілки, ягілки, маївки тощо.

Іван Гончар. Веснянка

Дуже часто композитори використовували ці мелодії у складніших музичних жанрах: симфоніях, концертах, операх. Наприклад, Микола Лисенко полюбляв українську народну пісню, створював обробки народних пісень, використовував у своїх операх.

Слухаємо музику

Микола Лисенко, хор «А вже весна» з опери «Зима і Весна».

Який характер музики хору? Яких нових рис набули інтонації веснянки? Чи вплинули темп, динаміка, тембр голосів на розвиток музики? Які прийоми розвитку музики використовує композитор?

МУЗИЧНА АБЕТКА

Напевно ти звернув увагу на те, що на нотному стані є така риска . Називається вона **тактовою рисою**, а простір між цими рисками — **такт**.

Подивись, як спритно працюють тактові риси:

Повторення пісні: Михайло Катричко, «Подарунок мамі».

Музика навколо нас

Поцікався, які веснянки знають у твоїй родині. Заспівай їх разом з рідними або друзями.

Пригадай веснянки, які ти вивчав у попередніх класах. Відгадай, ритм якої із знайомих тобі веснянок тримає Тріольчик.

«Щебетала пташечка»

«Сонечко, сонечко»

БАГАТОГРАННІСТЬ РОЗВИТКУ МУЗИКИ

Сьогодні ми вирушаємо у вже знайомий тобі світ симфонічної казки Сергія Прокоф'єва «Петрик і Вовк». Пригадай з минулорічних занять з музичного мистецтва, про що йдеться в цьому творі.

Сподіваюся, що ця казка тобі сподобалася не тільки пригодницьким сюжетом, а й неймовірно різнобарвною музикою! Адже симфонічне виконання дає можливість почути різнобічний розвиток музичного твору. А саме, можна простежити, як інтонаційно розвивається та змінюється тема головного героя — Петрика.

Слухаємо музику

Сергій Прокоф'єв, «Тема Петрика» із симфонічної казки «Петрик і Вовк».

|| Який характер Петрика передає симфонічна музика?

Зверни увагу на тембровий розвиток музики в темах Петрика і Качки. Як музичні інструменти допомогли передати розмову між цими казковими персонажами? Пригадай, які музичні інструменти виконують ці теми.

Слухаємо музику

Сергій Прокоф'єв, «Тема Качки», «Тема Пташки»

Який іще вид розвитку музики використовується в цьому творі? Як розвивається її сюжет? Чому у фіналі казки композитор поєднав тембри всіх інструментів?

Як ти вважаєш, від чого залежить сюжетний розвиток музичного твору?

МУЗИЧНА АБЕТКА

Для того щоб не плутати ритми маршу і вальса, поруч із музичним ключем на варті стоїть **музичний розмір**. Якщо ти побачиш ось такий знак — то починай лічити на чотири.

А лічитимемо ми ось так:

Раз-і, два-і, три-і, чотири-і.

Співаємо разом

«СИВА ШАПКА»

(Пісня-гра)

Слова Л. Кроткевич

Музика Василя Верховинця

1. Си - ву шап - ку на - дів Сав - ка, хо - дить у дво - рі.

Як на свя - то взув - ся зран - ку в чо-біт - ки но - ві.

1. Сиву шапку надів Савка,
ходить у дворі.

Як на свято взувся зранку
в чобітки нові.

2. «Я хоробрий, — дума Савка, —
козак хоч куди.

Якби шабля, то подався б
в далекі степи».

ПОРТРЕТ КОМПОЗИТОРА

Музику до цієї пісні-гри написав український композитор **Василь Верховінець**. Він є автором великої збірки дитячих пісень-ігор, що називається «Весняночка». Деякі народні пісні й танці композитор записував, збираючи народну творчість. Серед них багато веснянок. Інші пісні-ігри, що присвячені сучаснішим забавкам дітей, він створив сам.

Музика навколо нас

Пригадай музику пісень-ігор В. Верховинця і пограйся з друзями в ці ігри вдома у вільний час.

Визнач, «голосами» яких музичних інструментів «співають» герої казки С. Прокоф'єва «Петрик і Вовк».

Петрик

Пташка

Качка

ДУХОВІ

СТРУННІ

УДАРНІ

4

РОЗДІЛ

БУДОВА (ФОРМИ) МУЗИКИ

Олег Щиголєв. Літо (із серії «Вівальді. Чотири пори року»)

ОДНОЧАСТИННА ФОРМА МУЗИКИ

Ти вже знаєш, що музика розвивається, з мотивів складаються фрази, з окремих фраз і тем утворюється *музична форма*.

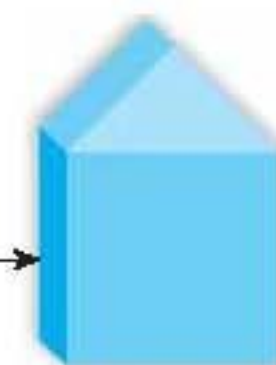

А ось і я — фея Музична Форма. Нумо знайомитися! Щоб краще виразити думки і почуття в музиці, кожен композитор звертається до мене. Я можу запропонувати різні форми, які складаються з однієї або кількох частин. Головне, щоб форма відповідала змісту музики, яку задумав створити автор.

Композитора можна порівняти з архітектором. Щоб побудувати будинок, зодчий спочатку створює його план — форму-конструкцію. Для втілення свого задуму композитор також вибудовує конструкцію музичного твору. Музична форма може складатися з **однієї, двох, трьох** і більше частин.

ОДНА ЧАСТИНА

У країні Музики найпростіша форма — *одночастинна*. Це невеликі музичні твори, які не містять контрастних частин. В одночастинній формі пишуться і вокальні, й інструментальні твори. Розуміти форму музичного твору — означає розуміти зміст музики.

Слухаємо музику

Фредерік Шопен, «Мазурка № 5».

Як змінюється мелодія та динаміка твору? Які інтонації ти почув? Що нагадує цей твір? У якій формі він написаний? Яку картину можна уявити під час прослуховування?

МУЗИЧНА АБЕТКА

Коли ти бачиш ось такий розмір, лічи на два, наче крокують військові: раз-і, два-і... раз-і, два-і.

Співаємо разом

«ПІСНЯ ПАСТУШКА»

Французька народна пісня
(український текст Наталі Забіли)

1. Чу - єш, гра - є пас - ту - шок, кли - че вів - ці
на лу - жок. Тіль - ки не - бо за - па - ла - є,
вий - де впо - ле та й за - гра - є: «Ту - ру, ту - ру,
та - ра - ра» — чу - ти зна - шо - го дво - ра.

1. Чуєш, грає пастишок,
кличе вівці на лужок.
Тільки небо запалає,
вийде в поле та й заграє:
«Ту-ру, ту-ру, та-ра-ра» —
чути з нашого двора.

2. Трави срібні від роси,
скрізь пташині голоси.
Соловейко сів на гілку,
в руки хлопчик взяв сопілку:
«Ту-ру, ту-ру, та-ра-ра,
нам на луки вже пора!»

Який характер пісні? У якій формі вона написана? Визнач особливості ритму.

МУЗИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

Сопілка — стародавній музичний інструмент, поширений у багатьох країнах. В Україні цей народний інструмент ще називають **денцівкою**. Він буває з однією трубочкою та з двома — тоді називається **дводенцівкою**. В українських народних піснях часто згадується гра на цьому інструменті, а також і самі виконавці — сопілкарі, дударики.

Музика навколо нас

Проспівай своїм рідним французьку народну пісню про маленького пастишка. Під час співання «ту-ру, ту-ру, та-ра-ра» показуй руками, як пастишок грає на сопілочці.

ДВОЧАСТИННА ФОРМА МУЗИКИ

Як ти пам'ятаєш, у музичному творі може змінюватися рух, динаміка, темп і лад. Такі зміни бувають непомітними, поступовими. Однак іноколи вони виникають досить раптово. Такий прийом розвитку називається *контрастом*, що означає «протилежність».

Я зрозумів, що таке контраст. Наприклад, коли ми чуємо в музиці спочатку мажор, а потім мінор. Або навпаки.

Молодець, Тріольчику! На контрасті будується музичний твір *двочастинної форми*. До таких належить і добре нам відома з пісень *куплетна форма*. Йдеться про пісні, що складаються із заспіву і приспіву.

ПЕРША ЧАСТИНА

ДРУГА ЧАСТИНА

|| Пригадай пісні куплетної форми та проспівай.

МУЗИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

У «Пісні Сольвейг» композитор Едвард Гріг переконливо передав глибокий сум дівчини, яка чекала нареченого довгих сорок років.

Слухаємо музику

Едвард Гріг, «Пісня Сольвейг», з музичної п'єси «Пер Гюнт».

Які почуття викликає ця пісня? Як ти вважаєш, чому композитор створив саме такий образ дівчини? Чи завжди настрій у творі однаковий? Мелодія то підіймається вгору, то поступово спадає. Але загалом вона не змінюється, провідний мотив залишається тим самим. Як ти думаєш, чому? Скільки частин у цьому творі?

Йоганн Бехсе.
Сольвейг чекає

МУЗИЧНА АБЕТКА

А що нагадує тобі ось такий розмір?
Раз-і, два-і, три-і або раз-два-три... раз-два-три
Який танець тобі нагадує цей ритм?

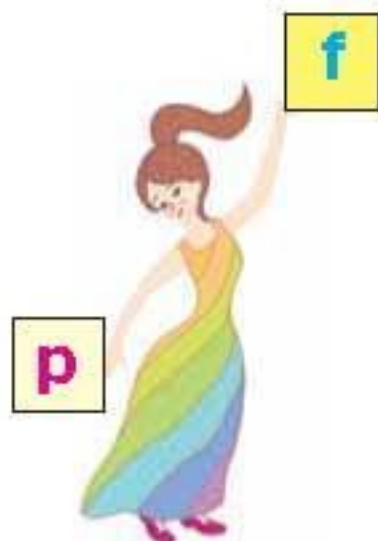

Повторення пісні: «Пісня пастушка», французька народна пісня.

Гра «МУЗИЧНІ КОНТРАСТИ»

Виконай пісню для своїх друзів Феї Динаміки та Пана Темпа, застосовуючи різні контрасти:

1) *динамічний* — спочатку проспівай гучно, **форте**, а в повторенні тихо, **піано**;

2) *темповий* — спочатку проспівай у швидкому темпі, а в повторенні — у помірному.

Музика навколо нас

Слухаючи музику, пограй із друзями в «Музичні контрасти». Заздалегідь виготов для себе дві картки: на одній намалюй велику червону зірку, а на іншій — маленьку синю. По черзі намагайтеся визначити, коли виникає динамічний контраст. Коли музика звучить на форте, піднімай картку із червоною зіркою, на піано — з синьою.

ТРИЧАСТИННА ФОРМА МУЗИКИ

Створюючи музику в *тричастинній* формі, композитор також застосовує контраст. Зазвичай третя частина повторює першу, а друга має зовсім інший характер.

Тобто, коли музика першої і третьої частин весела, у другій раптом виникають сумні інтонації.

Ми також допомагаємо композитору створювати тричастинну форму. Мені подобається, коли музика 1 і 3 частин твору написана в мінорі, а середня — у мажорі.

Ні, краще навпаки: треба, щоб у музиці, як і в житті, було більше веселого настрою.

ДРУГА ЧАСТИНА

ПЕРША ЧАСТИНА

ТРЕТЯ ЧАСТИНА

Сьогодні ми продовжимо слухати музику до драми «Пер Гюнт» Едварда Гріга. Мандруючи пустелею, Пер Гюнт опиняється серед її жителів — арабів. Східна красуня Анітра розважає його танцями.

Слухаємо музику

Едвард Гріг, «Танець Анітри».

Який характер танцю? Скористайся підказкою Чарівника Музикуса. Які музичні інструменти звучать? Які інструменти виконують мелодію, а які — акомпанемент? До якого сімейства вони належать? Як змінювалася музика? Скільки частин у цьому творі?

МРІЙЛИВА

ЛЕГКА

КОНТРАСТНА

МУЗИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

Незвичність звучання струнних інструментів у «Танці Анітри» полягає в тому, що віолончелісти й контрабасисти виконують свій акомпанемент не смичком, а іншим способом — щипанням струн. Такий прийом виконання називається **піцикато**. Слухаючи твір Е. Гріга ще раз, зверни увагу на характер цього звучання.

МУЗИЧНА АБЕТКА

Іноді біля нотки можна побачити якісь незвичні прикраси. Вони називаються *знаками альтерації*. Тоді голос починає звучати вище або нижче. Ось як виглядають такі позначки:

Це — **бемоль**. Нота, перед якою він стоїть, звучатиме на півтона нижче.

Це позначка **дієз**. Нотки, попереду яких вона стоїть, співаються на півтона вище.

А це — **беккар**, який повертає ноткам їх справжній голос.

Співаємо разом

«СОЛОВЕЄЧКУ, СВАТКУ, СВАТКУ»

Українська народна пісня

1. Со - ло - ве - єч - ку, сват - ку, сват - ку, Чи бу - вав же ти
в на - шім сад - ку? Чи ви - дав же ти, як сі - ють мак?
Ой так, ой так, ой так сі - ють мак

1. Соловеєчку, сватку, сватку,
чи бував же ти в нашім садку?
Чи видав же ти, як мак сіють?
Ось так, ось так, ось так сіють мак.

2. Соловеєчку, сватку, сватку,
чи бував же ти в нашім садку?
Чи видав же ти, як ріс мак?
Ось так, ось так, ось так поріс мак.

3. Соловеєчку, сватку, сватку,
чи бував же ти в нашім садку?
Чи видав же ти, як рвуть мак?
Ось так, ось так, ось так рвуть мак.

4. Соловеєчку, сватку, сватку,
чи бував же ти в нашім садку?
Чи видав же ти, як їдять мак?
Ось так, ось так, ось так їдять мак.

Який характер пісні? Визнач її форму. Співай із ритмічним супроводом.

Музика навколо нас

Продумай, як можна цікаво інсценувати народну пісню про соловейка і мак. Придумай рухи, щоб виконати її як пісню-гру.

ТРИЧАСТИННА ФОРМА МУЗИКИ (продовження)

У творчості українського композитора Миколи Лисенка є чимало інструментальних п'єс, написаних у різних формах. Пригадай його музичні твори, які тобі доводилося слухати на уроках музики. Один із його фортепіанних творів має назву «Експромт», що означає «швидкий, стрімкий».

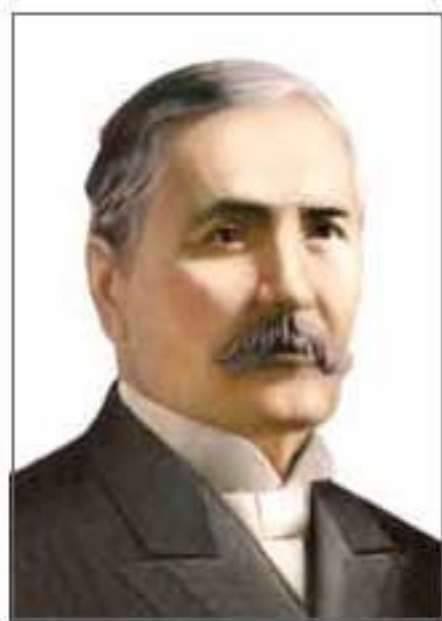

Коли композитор писав цей музичний твір, я була поряд і надихала його на творчість. Музика створювалася без особливої підготовки й детального продумування.

ПОРТРЕТ КОМПОЗИТОРА

Іще в дитинстві, яке минуло на Полтавщині, **Мико́ла Лісе́нко** поринув у безмежний чарівний світ музики. Йому дуже подобалося слухати, як грає на роялі мама. Хлопчик упродовж декількох годин, не втомлюючись, підбирав на музичному інструменті різні мотиви. Він із захопленням слухав гру народних ансамблів і полкових оркестрів, брав участь у домашніх музичних вечорах. Однак до душі йому були народні пісні, танці, обрядові ігри. У дорослому віці композитор передав спогади й враження дитинства музичною мовою.

Слухаємо музику

Микола Лисенко, «Експромт ля мінор».

Який характер музики? Як вона змінюється? Які види музичного розвитку застосовує композитор? Визнач форму п'єси.

Співаємо разом

«ПИСАНКА»

Слова *В. Клинца та Н. Андрусіч*

Музика *М. Катричка*

Не - су под-вір'-ям пи - сан-ку, гар - не - сень - ко роз -

пи - са - ну. У ме - не на до - лон - ці во -

на - не - на - че сон - це. Це Ве - лик - день, це Ве -

лик - день — на - ше свя - то вес - ня - не. Він і

ра - діс - тю й лю - бов' - ю на - ді-

лив те - бе й ме - не. 2. Сво

1. Несу подвір'ям писанку,
гарнесенько розписану.
У мене на долонці
вона — неначе сонце.

Приспів:

Це Великдень, це Великдень —
наше свято весняне.
Він і радістю й любов'ю
наділив тебе й мене.

2. Свою яскраву писанку,
теплом душі розписану,
дарую в День Господній —
Воскрес Христос сьогодні.

Приспів.

3. І я одержу писанку,
на ній мені написано,
щоб я була, як квітка,
як сонечко улітку.

Приспів.

|| Який характер пісні? Визнач форму пісні.

Повторення: «Соловеєчку, сватку, сватку», українська народна пісня.

Музика навколо нас

|| Даруючи на Великдень своїм рідним і знайомим писанки, заспівай їм приспів розученої пісні. Поцікався, які великодні пісні вони знають.

|| Допоможи Тріольчику обрати слова, що характеризують музичну мову кожної частини.

мелодія	низхідна, висхідна, стрибкоподібна
лад	мажор, мінор
ритм	рівномірний, нерівномірний
темп	повільний, помірний, швидкий
динаміка	тихо-гучно, гучно-тихо
тембр	струнні, духові, ударні

ФОРМА РОНДО В МУЗИЦІ

Сьогодні ми ознайомимося ще із однією формою музики — *ро́ндо*, що означає «коло». У давній Франції неймовірну популярність мали хороводні пісні, які виконувалися солістами та хором. Кожен соліст заспівував свою мелодію на різні слова, а хор повторював приспів, у якому не змінювалися ані текст, ані мелодія.

Рондо — музична форма, в якій відбувається чергування головної теми і контрастних епізодів.

Головна тема рондо повторюється не менше трьох разів. І між цими повтореннями щоразу звучить інша — контрастна музика, яка називається *епізод*. Всесвітньо відоме і чи не найулюбленіше рондо створив австрійський композитор Моцарт. Називається воно «Турецьке рондо», або «Турецький марш».

ПОРТРЕТ КОМПОЗИТОРА

Вольфганг Амадей Моцарт прожив життя, сповнене визначних творчих звершень. Іще в ранньому віці він дивував оточуючих своєю грою на фортепіано. Із батьком і старшою сестрою Вольфганг виступав з концертами у багатьох містах рідної Австрії, та поза її межами. Моцарт дуже рано почав створювати музику. Упродовж свого короткого життя композитор написав понад 600 музичних творів.

Слухаємо музику

Вольфганг Амадей Моцарт, «Турецьке рондо».

Який характер музики? Звучання якого інструмента нагадує головна тема твору? Який характер епізодів? Що відчувається в музиці: пісенність, танцювальність чи маршовість? Яка частина рондо повторюється?

Слухаємо музику

Богдана Фільц, «Весняне рондо».

Схарактеризуй музику рондо. Як часто у творі повторюється основна тема? Скільки в ньому епізодів?

Намалюй форму цього весняного рондо, використовуючи квіти: для основної теми — одну, а для епізодів — інші (волошка, ромашка, мак тощо).

МУЗИЧНА АБЕТКА

Пригадаймо, як можуть звучати нотки, «прикрашені» знаками альтерації.

Коли ноти бажають звучати з «прикрасами» стільки, скільки звучить музична п'єса, знаки альтерації ставлять біля ключа.

Співаємо разом

«КЛАСНЕ РОНДО»

Поспівки на музику Дмитра Кабалевського

Дів - чат - ка ми, дів - чат - ка ми, ве -
се - лий весь наш рід Ко - ли на - ста - не
лі - то, ми пі - де - мо в по - хід! Ми
пі - де - мо в по - хід!

«Дівчатка ми»

Дівчатка ми, дівчатка ми,
веселий весь наш рід.
Коли настане літо,
ми підемо в похід!
Ми підемо в похід!

Ми хлоп - чи - ки, ми хлоп - чи - ки, нам ве - се - ли - тись
слід. Ко - ли на - ста - не лі - то, ми пі - де - мо в по -
хід! Ми пі - де - мо в по - хід!

«Ми хлопчики»

Ми хлопчики, ми хлопчики,
нам веселитись слід.
Коли настане літо,
ми підемо в похід!
Ми підемо в похід!

Пригадай і проспівай поспівку Д. Кабалевського «Ми третьокласники».

Створи з поспівок композитора форму рондо. Яка тема буде головною — рефреном, а які — епізодами?

Музика навколо нас

Придумай і намалюй форму «Смачного рондо» (з ягід, фруктів тощо).

Допоможи Тріольчику визначити, який з цих творів написано у формі рондо.

С. Прокоф'єв, «Базіка»

Ф. Шуберт,
«Військовий марш»

ВАРІАЦІЙНА ФОРМА В МУЗИЦІ

Напевно тобі не раз доводилося чути, як основна тема в музичному творі повторюється декілька разів, і щоразу зі змінами. Така форма називається *варіаційною*.

Варіації — музичний твір, у якому основна тема зазнає різноманітних змін. У першій частині звучить головна тема, а в наступних частинах вона змінюється, тобто варіюється.

Слухаємо музику

Микола Різоль, варіації на тему української народної пісні «Ой на горі жито».

Як змінилася мелодія відомої народної пісні в інструментальному творі? Що вплинуло на ці зміни? Чи змінився ритм? Що можна уявити, слухаючи цю музику?

МУЗИЧНИЙ КАЛЕЙДОСКОП

Варіації **Микóли Різо́ля** написані для **баяна**. Цей музичний інструмент належить до сімейства клавішних, які походять від численної сім'ї гармонік. У цьому сімействі також є **акордео́н**.

Іноді ці інструменти плутають. Однак тільки на перший погляд вони здаються однаковими. Насправді, якщо прислухатися до звучання кожного інструмента і роздивитися їх уважніше, можна одразу помітити чимало відмінностей. Передусім відмінність полягає в зовнішньому вигляді: з одного боку акордеона розміщені чорні й білі клаві-

Баян

ші, як у піаніно, а з іншого, де баси, — кнопки. Натомість у баяна кнопки з обох боків. Та й звучання в кожного інструмента своє, особливе.

А об'єднує баян і акордеон спосіб отримання звуку: виконавець розтягує міхи, щоб привести в рух повітря.

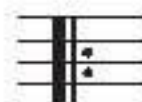

Акордеон

МУЗИЧНА АБЕТКА

Якщо композитор хоче, щоб мелодія повторювалася декілька разів, він ставить знак, що називається репрізою.

Співаємо разом

«ОЙ НА ГОРІ ЖИТО»

Українська народна пісня
(обробка Кирила Стеценка)

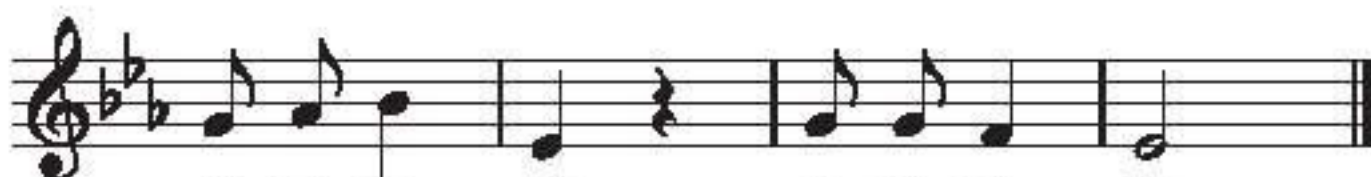
1. Ой на го - рі жи - то... Си - дить зай - чик,

він ніж - ка - ми че - бе - ря є.

Ко-ли б та - кі ніж - ки ма - ла, то я б ни - ми че - бе - ря - ла,

як той зай - чик, як той зай - чик

1. Ой на горі жито...
Сидить зайчик,
він ніжками чеберяє.

Приспів:

Коли б такі ніжки мала,
то я б ними чеберяла,
як той зайчик,
як той зайчик.

2. Ой на горі просо...
Сидить зайчик,
він ніжками чеберяє.

Приспів.

3. Ой на горі гречка...
Сидить зайчик,
він ніжками чеберяє.

Приспів.

Який характер пісні? Який зайчик виник у твоїй уяві: зайчик-побігайчик, зайчик-пострибайчик чи зайчик-танцюрист?

Музика навколо нас

Виконай із друзями пісню «Ой на горі жито» в ролях. Для кожного куплета оберіть зайчика, який має придумувати й виконувати різні танцювальні рухи в центрі кола. Навколо головного героя всі співаки можуть водити хоровод.

Поцікався в рідних і знайомих, які танцювальні пісні-ігри вони виконували в дитинстві.

КУЛЬМІНАЦІЯ В МУЗИЧНОМУ ТВОРІ

От і завершується цьогорічна подорож країною Музики. На нас чекає остання мандрівка на кораблі «Дункан» разом із героями роману Жуля Верна «Діти капітана Гранта». Ми шукатимемо самого капітана!

Як чудово! Я вже уявив, як наш корабель пливе по морю, підіймаючись та спускаючись на високих хвилях.

Чи не нагадує рух хвиль музику? Розвиваючись, мелодія то підіймається, то спадає. Мить найвищого підсилення в музиці називається *кульмінацією*. Мелодійна хвиля, як і морська, починається тихо. Поступово піднімаючись, вона стає гучнішою, а досягаючи вершини (кульмінації), поступово спадає і знову затихає.

В увертурі до фільму «Діти капітана Гранта» можна відчувати характер майбутніх подій, які відбудуться з героями фільму згодом, під час цікавої й небезпечної подорожі.

Петро Луганський.
Ілюстрація до твору
Жуля Верна
«Діти капітана Гранта»

Отже, *увертюра* — це вступ не тільки до опери, а й до інших творів мистецтва, зокрема в кіно.

Слухаємо музику

Ісаак Дунаєвський, увертюра до фільму «Діти капітана Гранта».

Який настрій та характер музики? Чи змінюється характер музики протягом звучання твору? Визнач кульмінацію твору.

Співаємо разом

«ЗАКВІТЧАЛИ ЗОРІ ОБРІЙ»

Слова А. Житкевича

Музика Л. Стельмащук

От і все! От і все! Піс-ня ду-шу зве-се-ли-ла.

От і все! От і все! Вам при-ба-ви-ло-ся си-ли.

А ме-не, а ме-не піс-ня спа-ти не пус-ка-є,

все но-ва і-но-ва при-лі-та-є, при-лі-та. Все но-ва і-но-ва

при-лі-та-є, при-лі-та. Хай бу-де ра-діс-но! Хай бу-де

ве-се-ло! На-ді-ї в'я-жуть-ся хай пе-ре-вес-ла-ми. І ми-ру

1. От і все! От і все!
Пісня душу звеселила.
От і все! От і все!
Вам прибавилося сили.
А мене, а мене
пісня спати не пускає,
все нова і нова
прилітає, приліта. (Двічі)

Приспів:

Хай буде радісно!
Хай буде весело!
Надії в'яжуться
хай перевеслами.

І миру вам завжди,
добра і теплоти.
Розквітне веснами
та пречудесними.

2. От і все! От і все!
Заквітчали зорі обрій.
От і все! От і все!
На добраніч, люди добрі!
Прийде час, прийде час —
ми зустрінемося знову.
Вас усіх, усіх вас
я запрошу на розмову. (Двічі)

Приспів.

|| Визнач характер мелодії пісні, кульмінацію в її розвитку.

Повторення пісні: українська народна пісня «Ой на горі жито» в обробці К. Стеценка.

|| Виконай пісню з варіаціями.

Музика навколо нас

|| Слухаючи музику на концертах, по радіо та телебаченню, намагайся відчутти, як, розвиваючись, мелодія досягає кульмінації.

ПЕРЕВІР СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

1. Пригадай пісні за наведеними нижче рядками. Проспівай їх.

Посміхнувся веселково рушничок,
А матуся пригортає діточок.

Ой на горі жито...
Сидить зайчик

Несу подвір'ям писанку,
Гарнесенько розписану.

От і все! От і все!
Пісня душу звеселила.

2. Назви музичні інструменти, зображені на ілюстраціях. На якому з них виконують твори Ф. Шопена: вальс, полонез, мазурку?

3. Які види музичного розвитку ти знаєш? Який розвиток відбувається за допомогою братів Мажора і Мінора.

5. Яку форму музичного твору доцільно обрати для української народної казки «Колобок»?

СЛОВНИК-ПУТІВНИК У КРАЇНІ МУЗИКИ

ВАРІАЦІЇ — музичний твір, у якому основна тема зазнає різноманітних змін. У першій частині звучить головна тема, а в наступних частинах вона змінюється — варіюється.

ЕЛЕГІЯ — музичний жанр, у якому виражено сумні настрої.

МАРШОВІСТЬ — особливість музики, пройнятої маршовими ритмами, під яку не обов'язково крокувати.

ПІСЕННІСТЬ — особливість музики, пронизаної танцювальними ритмами, але не обов'язково призначеної для танців.

РОНДО — музична форма, в якій відбувається чергування головної теми і контрастних епізодів.

СКОРОМОВКА — це вірші, слова в яких складні для швидкого вимовлення. Найчастіше зміст скоромовок жартівливий.

ТАНЦЮВАЛЬНІСТЬ — особливість музики, пронизаної танцювальними ритмами, але не обов'язково призначеної для танців.

УВЕРТЮРА — це інструментальний вступ до опери, балету, симфонії, вистави, кінофільму.

ТВОРИ ДЛЯ СПІВУ

С.	Назва	Автор музики
11	Засмутилось кошеня	І. Кириліна
16	Ми — третьокласники	Д. Кабалевський
18	Шпачок прощається	Т. Попатенко
24	Ой на горі жита много	Українська народна пісня
27	Будем козаками	А. Загрудний
33	Ранок (із сюїти «Пер Гюнт»)	Е. Гріг
38	Співучий колобок	В. Попович
46	Щеня і кошеня	Т. Попатенко
50	Добрий вечір тобі, пане Господарю	Колядка
53	Павочка ходить	Щедрівка
55	Коза	Українська народна пісня-гра
61	Чому ведмідь узимку спить	Л. Кніппер
64	Гра в слова	І. Арсєєв
68	Грицю, Грицю, до роботи	Українська народна пісня
71	Рушничок	А. Олейникова
78	Подарунок мамі	М. Катричко
83	Сива шапка (Пісня-гра)	В. Верховинець
87	Пісня пастушка	Французька народна пісня
94	Соловеєчку, сватку, сватку	Українська народна пісня
96	Писанка	М. Катричко
100	Класне рондо	Д. Кабалевський
103	Ой на горі жито	Українська народна пісня
106	Заквітчали зорі обрій	Л. Стельмахук

**РОЗДІЛ ПЕРШИЙ. Основні властивості музики:
пісенність, танцювальність, маршовість**

Тема 1. Нова зустріч у країні Музики	6
Теми 2–3. Таємниці пісенної музики	13
Теми 4–5. Таємниці танцювальної музики	20
Тема 6. Таємниці маршової музики	25
Теми 7–8. Зустріч музичних жанрів	29

РОЗДІЛ ДРУГИЙ. Інтенація

Тема 9. Знайомство з феею Інтенацією	36
Тема 10. Жартівливі та сумні інтонації	40
Тема 11. Ритмічні інтонації	43
Тема 12. Виразально-зображальні музичні інтонації	48
Тема 13. Інтенація та імпровізація	51
Тема 14. Інтенація та імпровізація в піснях-іграх	54
Тема 15. Перевір свої досягнення	57

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ. Розвиток музики

Тема 16. Інтенаційно-мелодичний розвиток музики	60
Тема 17. Ладовий розвиток музики	63
Тема 18. Динамічний і темповий розвиток	66
Тема 19. Варіаційний розвиток музики	70
Тема 20. Розвиток музики різних жанрів	73
Тема 21. Симфонічний розвиток музики	76
Тема 22. Народна пісня у творчості композиторів	80
Тема 23. Багатогранність розвитку музики	82

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ. Будова (форми) музики

Тема 24. Одночастинна форма музики	86
Тема 25. Двочастинна форма музики	89
Тема 26. Тричастинна форма музики	92
Тема 27. Тричастинна форма музики (продовження)	95
Тема 28. Форма рондо в музиці	98
Тема 29. Варіаційна форма в музиці	102
Тема 30. Кульмінація в музичному творі	105
Тема 31. Перевір свої досягнення	108

Відомості про стан підручника

№	Прізвище та ім'я учня	Навчальний рік	Стан підручника		Оцінка
			на початку року	в кінці року	
1					
2					
3					
4					
5					

Навчальне видання

*АРИСТОВА Людмила Сергіївна
СЕРГІЄНКО Вікторія Володимирівна*

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

Підручник для 3 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

На обкладинці використані роботи
Михайла Хохлачова, Віктора Циганова, Олега Прегнера

Редактори *О. Ларіна, І. Красуцька*
Художній редактор *А. Віксенко*
Технічний редактор *Л. Аленіна*
Коректори *С. Войтенко, Л. Еско*

Формат 70×100¹/₁₆. Ум. -друк. арк. 9,072 + 0,33 форзац.
Обл.-вид. арк. 8,2 + 0,55 форзац. Наклад 198 020 прим.
Зам. № _____

ТОВ «ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ОСВІТА»

Свідоцтво «Про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції»
Серія ДК № 4483 від 12.02.2013 р.

Адреса видавництва: 04053, м. Київ, вул. Обсерваторна, 25
www.osvita-dim.com.ua

Віддруковано ТОВ «ПЕТ»
Св. ДК № 4526 від 18.04.2013 р.
61024, м. Харків, вул. Ольмінського, 17